

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет фінансів

Кафедра банківської справи та страхування

галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Освітньо-професійна програма Банківський бізнес
Форма навчання: Очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Банки на валютному ринку»

(назва теми)

здобувача Шукурова Ізета Османовича

(Прізвище, ім'я, по батькові)

_____ (підпис здобувача)

Науковий керівник:

канд.екон.наук, доцент,

доцент кафедри банківської справи та страхування

(вчене звання, наукова ступінь)

Стрільчук Ю. І.

_____ (підпис)

(Прізвище, ініціали)

**Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри банківської справи та страхування:

доктор економічних наук, професор

_____ (підпис)

Примостка Л.О.

Київ 2025

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 68 сторінок, 9 таблиць, 17 рисунків, перелік джерел посилання з 70 найменувань.

«Банки на валютному ринку»

Об'єктом дослідження є валютний ринок.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають у процесі діяльності банків на валютному ринку.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – дослідити особливості функціонування валютного ринку та на цій основі розробити рекомендації для забезпечення стабільності операцій банків на валютному ринку та розвитку валютного ринку в Україні.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

- розкрити сутність та функції валютного ринку;
- охарактеризувати операції банків на валютному ринку;
- дослідити особливості управління валютними ризиками банків.
- здійснити аналіз операцій банків на валютному ринку України;
- дослідити зарубіжний досвід діяльності банків на валютному ринку;
- виявити актуальні проблеми та окреслити перспективи розвитку операцій банків на валютному ринку України.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Систематизація та узагальнення теоретичних підходів та аналізу діяльності банків на валютному ринку.

Практичне значення отриманих результатів. Практичні результати можуть стати основою для вдосконалення нормативно-правової бази у сфері валютного регулювання. Одержані висновки сприятимуть формуванню більш стійкої та ефективної фінансової системи, здатної адаптуватися до змін міжнародного ринку. Результати також можуть бути використані для подальших наукових досліджень у сфері фінансової стабільності та валютного регулювання.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2025.

Рік захисту роботи 2025.

Ключові слова: валюта, валютний ринок, валютні операції, банки, операції банків на валютному ринку, валютний ризик.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ	5
1.1 Сутність та функції валютного ринку	6
1.2 Операції банків на валютному ринку.....	16
1.3 Управління валютними ризиками банків.....	25
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ В УКРАЇНІ	33
2.1 Аналіз операцій банків на валютному ринку України	33
2.2 Зарубіжний досвід діяльності банків на валютному ринку	45
2.3 Проблеми та перспективи розвитку діяльності банків на валютному ринку України	53
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Актуальність теми. Банки відіграють ключову роль на валютному ринку, забезпечуючи обіг іноземної валюти, виконуючи розрахункові операції та формуючи механізми валютного регулювання. В умовах глобалізації фінансових ринків та нестабільності світової економіки їхня діяльність стає все більш значущою для підтримки макроекономічної стабільності. Для України це питання є особливо актуальним через залежність економіки від міжнародних фінансових потоків, зміну валютних курсів і необхідність ефективного регулювання валютних ризиків. Незважаючи на існування напрацьованих світових практик, вітчизняний банківський сектор стикається з викликами, пов'язаними з волатильністю ринку, регуляторними змінами та потребою у розширенні спектра валютних операцій. Дослідження ролі банків на валютному ринку сприятиме поглибленню наукових підходів до регулювання валютних операцій та посиленню стійкості фінансової системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика діяльності банків на валютному ринку висвітлена у працях вітчизняних (Белікова Т. В., Данілова Е. І., Деркач Ю. Б., Краснова І. В., Кузнецов А. М., Лавренюк В. В., Марченко О. В., Остапенко Т. Г., Попова Д. В., Примостка Л. О., Скорняков А. С. та інші) і зарубіжних (Анджеяк Я., Гарняк М., Горват Д., Ландмессер-Русек Я., Панда М., Рахматян А. та інші) науковців, які досліджують сутність валютного ринку, його функції та операції банків. Однак у науковій літературі недостатньо висвітлено особливості функціонування банків на валютному ринку України в умовах економічної нестабільності, впливу зовнішніх факторів на банківські операції та перспективи їхнього розвитку. Саме цим аспектам присвячена дана кваліфікаційна робота, зокрема аналізу сучасного стану валютного ринку України, управлінню валютними ризиками банків та розробці рекомендацій щодо підвищення ефективності їхньої діяльності.

Мета дослідження – дослідити особливості функціонування валютного ринку та на цій основі розробити рекомендації для забезпечення стабільності операцій банків на валютному ринку та розвитку валютного ринку в Україні.

Мета розкривається переліком завдань:

- розкрити сутність та функції валютного ринку;
- охарактеризувати операції банків на валютному ринку;
- дослідити особливості управління валютними ризиками банків.
- здійснити аналіз операцій банків на валютному ринку України;
- дослідити зарубіжний досвід діяльності банків на валютному ринку;
- виявити актуальні проблеми та окреслити перспективи розвитку операцій банків на валютному ринку України.

Об'єкт дослідження – валютний ринок.

Предмет дослідження – економічні відносини, які виникають у процесі діяльності банків на валютному ринку.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Діалектичний метод, методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції застосовано для аналізу теоретичних аспектів діяльності банків на валютному ринку та взаємозв'язку між діяльністю банків та функціонуванням валютного ринку. Метод порівняльного аналізу дозволив зіставити міжнародні та вітчизняні підходи до організації валютних операцій банками. За допомогою економіко-статистичних методів досліджено динаміку валютних курсів, обсяги операцій комерційних банків та рівень їхнього впливу на ринок. Регресійний аналіз використано для оцінки факторів, що впливають на курсові коливання та ефективність валютного регулювання.

Теоретична та практична значущість отриманих результатів. Результати дослідження мають як теоретичну, так і практичну значущість. Виявлено особливості функціонування банків на валютному ринку, що дозволяє уточнити їхню роль у макроекономічних процесах. Досліджено механізми регулювання валютного ринку, що дає змогу вдосконалити підходи до монетарної

політики та валютного контролю. Запропоновані рекомендації можуть бути використані банками для підвищення ефективності валютних операцій та мінімізації ризиків, пов'язаних із курсовими коливаннями. Практичні результати можуть стати основою для вдосконалення нормативно-правової бази у сфері валютного регулювання. Одержані висновки сприятимуть формуванню більш стійкої та ефективної фінансової системи, здатної адаптуватися до змін міжнародного ринку. Результати також можуть бути використані для подальших наукових досліджень у сфері фінансової стабільності та валютного регулювання.

Інформаційною базою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних науковців, статистичні дані офіційних сайтів фінансових установ, звіти Національного банку України, рейтингових агентств, а також фінансові звіти банків.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ

1.1 Сутність та функції валютного ринку

Валютний ринок відіграє важливу роль у функціонуванні світової економіки, забезпечуючи обмін національних валют. Він впливає на міжнародну торгівлю, інвестиції та фінансову стабільність. Вивчення валютного ринку допомагає зрозуміти механізми ціноутворення, руху капіталу та регулювання валютних операцій. Аналіз сутності та функцій валютного ринку дозволяє оцінити його вплив на економічні процеси.

Розгляд сутності валюти є необхідним для розуміння механізмів валютного ринку. Згідно із Законом України «Про валюту і валютні операції», іноземна валюта включає грошові знаки іноземних держав, кошти на рахунках, номіновані в іноземній валюті, а також електронні гроші та банківські метали, виражені в іноземній валюті. Національна валюта – гривня – охоплює грошові знаки України, кошти в гривні, електронні гривні та цифрові гроші, випущені Національним банком України [1]. Таке нормативне визначення валют забезпечує чітке розмежування між національною та іноземною валютою, враховуючи як традиційні форми грошових знаків, так і сучасні цифрові інструменти. Включення електронних та цифрових грошей свідчить про адаптацію законодавства до фінансових технологій, що важливо для правового регулювання валютних операцій і функціонування платіжної системи України.

Визначення поняття «валюта» у вітчизняній та іноземній науковій літературі наведені в табл.1.1.

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «валюта» у вітчизняній та іноземній науковій літературі

Автор	Визначення	Коментар
Харабара В. М., Грешко Р. І.	Система грошових одиниць, що виконує функцію загального еквівалента в економіці певної країни [2, с.116].	Відображає загальну економічну роль валюти, але не деталізує її форми та специфіку використання в розрахунках.
Кочура С. В.	Частина національної грошової маси, що складається з банкнот і випущених державою паперових грошей і монет та не потребує індосаменту, щоб служити засобом обміну [3, с.267].	Акцентує увагу на фізичних формах валюти, проте не охоплює безготівкові кошти та їх роль у фінансовій системі.
Горват Д.	Грошова одиниця певної країни, що використовується для розрахунків та обміну [4].	Є загальним та стислим, але недостатньо деталізованим щодо функцій валюти.
Рахматян А.	Засіб платежу, виражений у грошових знаках або банківських рахунках, що має міжнародну вартість [5, с.408].	Враховує як готівкову, так і безготівкову форму валюти, а також її міжнародний аспект.

Джерело: розроблено автором за даними [1-4]

Аналізуючи наведені визначення, можна виділити їхні спільні та відмінні риси. Усі автори розглядають валюту як грошову одиницю, що виконує функцію обміну та платежу. Однак вони по-різному підходять до деталізації цього поняття. Наприклад, Харабара В. М. та Грешко Р. І. акцентують увагу на системному аспекті валюти, але не розкривають її різноманітність та форми використання [2, с.116]. Визначення Кочури С. В. зосереджується на фізичних формах валюти, ігноруючи електронні чи міжнародні аспекти [3, с.267]. Визначення Горвата Д. є найбільш загальним і містить лише базові характеристики валюти, що робить його універсальним, але менш інформативним у контексті фінансової системи [4]. Найбільш комплексним можна вважати визначення Рахматяна А., оскільки воно охоплює не лише національний, але й міжнародний аспект валюти, а також безготівкові форми розрахунків [5, с.408].

Основними недоліками визначень є відсутність у деяких з них згадки про міжнародну роль валюти (Харабара В. М., Грешко Р. І., Кочура С. В.), а також недостатня деталізація її складових (Горват Д.). Водночас їхньою спільною рисою є підкреслення ролі валюти як засобу обміну та платежу. Оптимальним є

поєднання підходів, що охоплюють як готівкову, так і безготівкову форму валюти, її національні та міжнародні функції.

З огляду на аналізовані підходи, можна запропонувати наступне визначення: «Валюта – це національна або міжнародна грошова одиниця в готівковій чи безготівковій формі, що використовується як засіб платежу, накопичення та обміну у внутрішньому та міжнародному економічному середовищі». Таке визначення є комплексним, оскільки враховує як фізичні, так і електронні форми валюти, її використання як у межах окремої країни, так і в міжнародних операціях. Крім того, воно підкреслює не лише функцію обміну, але й роль валюти у збереженні вартості та розрахунках між суб'єктами економічної діяльності.

Різноманітність видів валюти впливає на функціонування валютного ринку та фінансові операції. Кожен вид валюти має свої особливості використання в міжнародних розрахунках і регулюється відповідними правовими нормами (рис.1.1).

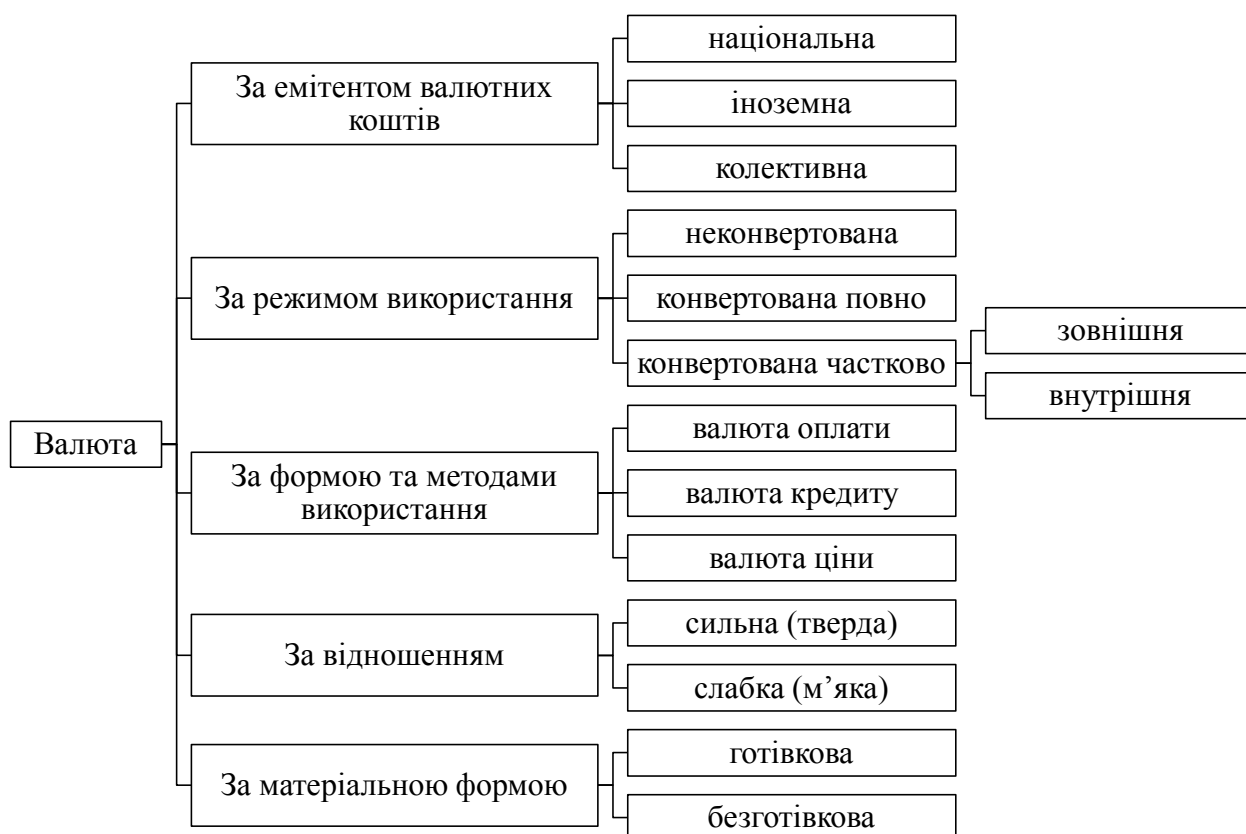

Рисунок 1.1 – Види валюти

Джерело: розроблено автором за даними [6-7]

За емітентом валютних коштів виділяють національну, іноземну та колективну валюту [6, с.46]. Національна валюта емітується банківською системою певної країни та є законним засобом платежу на її території. Наприклад, для України це гривня, для Сполучених Штатів – долар, а для Великої Британії – фунт стерлінгів. Іноземна валюта – це грошові одиниці інших країн, які можуть використовуватися у міжнародних розрахунках або в окремих випадках у внутрішній економіці. Наприклад, для України іноземною валютою є долари США, євро, злоті чи будь-які інші грошові одиниці, крім гривні. Колективна валюта є менш поширеним явищем, оскільки вона емітується наднаціональними організаціями або групою країн. Прикладом такої валюти є спеціальні права запозичення (SDR), що емітуються Міжнародним валютним фондом.

За режимом використання валюта може бути неконвертованою, частково конвертованою або повністю конвертованою [6, с.46]. Неконвертована валюта має обмежений обіг і не може вільно обмінюватися на інші валюти за межами країни. Частково конвертована валюта має певні обмеження щодо обміну: внутрішня конвертованість означає, що валюта може обмінюватися всередині країни, а зовнішня передбачає можливість її обміну нерезидентами. Повністю конвертована валюта може вільно використовуватися для міжнародних операцій без жодних обмежень.

За формою та методами використання розрізняють валюту оплати, валюту кредиту та валюту ціни [6, с.46]. Валюта оплати використовується безпосередньо для здійснення фінансових розрахунків між контрагентами. Валюта кредиту застосовується для фінансування операцій, коли платежі здійснюються в певний відстрочений період. Валюта ціни визначає вартість товарів і послуг, виражену у відповідній валюті, що використовується в міжнародній торгівлі.

Важливим аспектом є поділ валют за відношенням до інших валют. Виділяють сильні (тверді) та слабкі (м'які) валюти [7, с.109]. Тверда валюта характеризується високою стабільністю, низькою інфляцією та довірою на міжнародному рівні. М'яка валюта, навпаки, зазнає значних коливань курсу, має високий рівень інфляції та обмежене використання на міжнародних ринках.

За матеріальною формою валюта може бути готівковою та безготівковою [7, с.109]. Готівкова валюта представлена банкнотами та монетами, які використовуються у фізичній формі для здійснення платежів. Безготівкова валюта існує у вигляді записів на банківських рахунках і використовується для електронних переказів, карткових розрахунків та міжбанківських операцій.

Загалом, класифікація валюти дозволяє систематизувати її основні характеристики, а також визначити особливості використання в економічних процесах.

Валютний ринок є важливим економічним середовищем, де здійснюються операції з обміну валют. Відповідно до постанови правління НБУ «Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України»: «валютний ринок України – це сукупність відносин у сфері торгівлі валютними цінностями в Україні між суб'єктами валютного ринку України, між суб'єктами ринку та їх клієнтами (уключаючи банки-нерезиденти), між суб'єктами ринку і Національним банком України, а також між Національним банком і його клієнтами, у яких суб'єкти ринку або Національний банк є стороною договору з купівлі, продажу або обміну валютних цінностей» [8]. Це визначення підкреслює комплексність валютного ринку України, охоплюючи всі види взаємовідносин, пов'язаних з обігом валютних цінностей, зокрема за участю як внутрішніх, так і зовнішніх суб'єктів.

Визначення поняття «валютний ринок» у вітчизняній та іноземній науковій літературі наведені в табл.1.2.

Таблиця 1.2 – Визначення поняття «валютний ринок» у вітчизняній та іноземній науковій літературі

Автор	Визначення	Коментар
1	2	3
Вовк О. М., Єрешко Ю. О.	Система валютних та організаційних відносин, пов'язаних з конверсійними операціями, міжнародними розрахунками, наданням у позичку іноземної валюти на певних умовах [9, с.42].	Акцентує увагу на функціональному аспекті валютного ринку, зокрема на конверсійних та кредитних операціях, але не деталізує механізм ціноутворення.

Продовження таблиці 1.2

1	2	3
Крамар І. Ю.	Система економічних та правових відносин між споживачами, продавцями валюти та державою з приводу купівлі-продажу іноземних валют, банківських металів, платіжних документів та цінних паперів в іноземних валютах, здійснення кредитно-депозитних та інших операцій з валютою [10, с.131].	Охоплює ширше коло валютних операцій, враховуючи торгівлю банківськими металами та цінними паперами, однак не наголошує на міжнародному аспекті.
Ганзюк С. М.	Механізм, за допомогою якого встановлюються правові й економічні взаємовідносини між продавцями і покупцями валют [11, с.10].	Визначення є досить загальним і не розкриває структури валютного ринку, його учасників та функціональних особливостей.
Ландмессер-Русек Я., Анджейк Я.	Сукупність операцій із купівлі-продажу іноземної валюти між фінансовими установами, компаніями та державами [12, с.27].	Зосереджене на ключових суб'єктах валютного ринку, але не включає його правові та організаційні аспекти.

Джерело: розроблено автором за даними [9-12]

Розглянуті визначення поняття «валютний ринок» мають як спільні, так і відмінні риси. Визначення Вовка О. М. та Єрешка Ю. О. є функціонально спрямованим, оскільки зосереджується на основних операціях валютного ринку, але не враховує його структурні особливості [9, с.42]. Натомість Крамар І. Ю. надає більш детальну характеристику, включаючи економічні та правові відносини, проте не приділяє достатньої уваги міжнародному аспекту [10, с.131]. Ганзюк С. М. розглядає валютний ринок як механізм взаємодії між продавцями та покупцями, що робить визначення універсальним, але надто загальним, оскільки в ньому не розкриті складові ринку та його операції [11, с.10]. Визначення Ландмессера-Русека Я. та Анджейка Я. концентрується на учасниках валютного ринку, але не охоплює організаційні й правові аспекти його функціонування [12, с.27].

Спільною рисою всіх визначень є визнання валютного ринку як середовища, у якому здійснюється купівля-продаж іноземних валют. Водночас деякі визначення (Крамар І. Ю., Вовк О. М. та Єрешко Ю. О.) містять ширший функціональний контекст, тоді як інші (Ганзюк С. М., Ландмессер-Русек Я.,

Анджейк Я.) є більш лаконічними. Оптимальним є підхід, що враховує як операційний, так і структурний аспекти валютного ринку.

З урахуванням аналізованих підходів пропонується наступне визначення: «Валютний ринок – це система економічних, фінансових та правових відносин, що забезпечує обмін, купівлю-продаж валютних цінностей і регулювання валютних операцій між фізичними та юридичними особами, фінансовими установами та державами на національному й міжнародному рівнях». Таке визначення охоплює всі основні аспекти валютного ринку, зокрема його економічну суть, функціональні особливості, суб'єктний склад та регуляторний аспект. Воно підкреслює значення валютного ринку як складного механізму, що забезпечує стабільність міжнародної фінансової системи та взаємодію між її учасниками.

Валютний ринок поділяється на різні сегменти, які виконують специфічні функції. Кожен з цих сегментів має свої особливості, що впливають на динаміку валютних операцій. Дослідження класифікації валютного ринку дозволяє краще зрозуміти його структуру та механізми взаємодії учасників (рис.1.2).

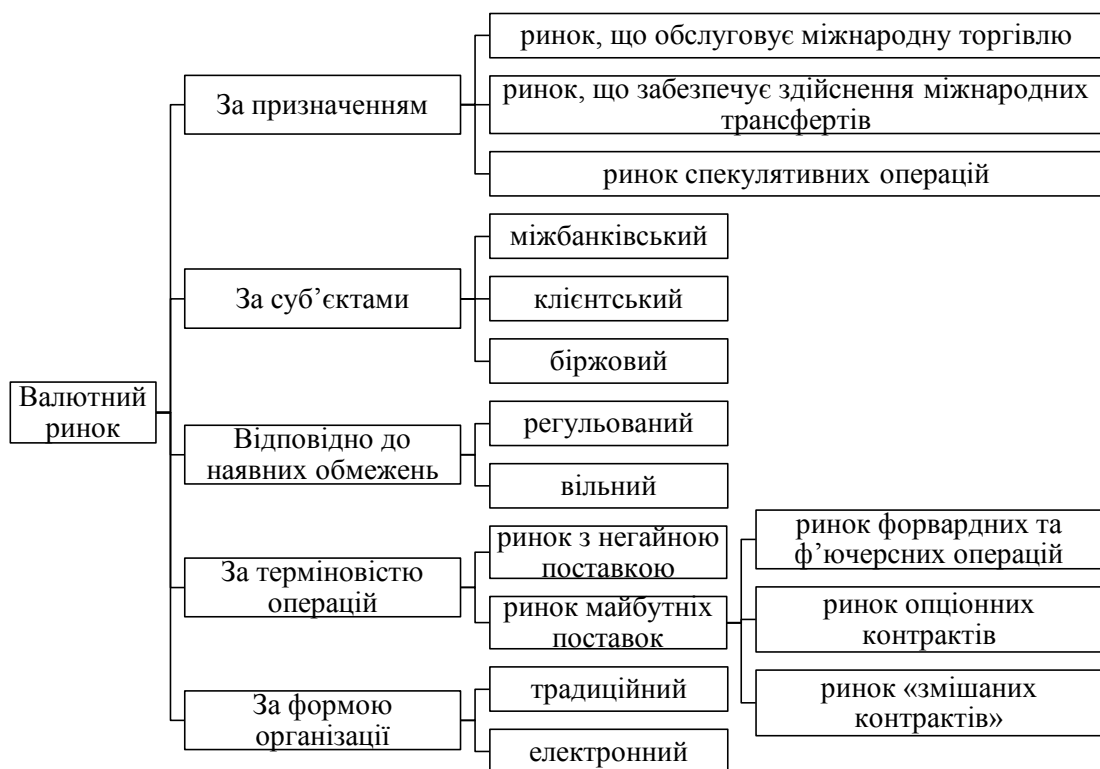

Рисунок 1.2 – Класифікація валютного ринку

Джерело: розроблено автором за даними [9, с.43]

За своїм призначенням валютний ринок поділяється на ринок, що обслуговує міжнародну торгівлю, ринок, що забезпечує здійснення міжнародних трансфертів, та ринок спекулятивних операцій [9, с.43]. Перший сегмент орієнтований на обслуговування зовнішньоекономічної діяльності, зокрема купівлю-продаж товарів і послуг між країнами. Другий сегмент забезпечує фінансові перекази між резидентами різних держав, включаючи грошові перекази мігрантів, платежі міжнародних організацій та благодійних фондів. Третій сегмент є найдинамічнішим і найризикованішим, оскільки тут здійснюються спекулятивні валютні операції, які ґрунтуються на прогнозуванні змін валютних курсів та використанні фінансових інструментів для отримання прибутку.

Залежно від суб'єктного складу валютний ринок поділяється на міжбанківський, клієнтський і біржовий [13, с.390]. Міжбанківський ринок є основним сегментом валютного ринку, де операції здійснюються між центральними та комерційними банками, що визначає рівень ліквідності валютних коштів у глобальній фінансовій системі. Клієнтський ринок передбачає взаємодію банків, корпорацій, фізичних осіб та інституційних інвесторів, які здійснюють валютні операції для власних потреб. Біржовий ринок охоплює операції з купівлі-продажу валюти на спеціалізованих біржах, де відбувається офіційне котирування валютних курсів.

Залежно від наявних обмежень валютний ринок поділяється на регульований і вільний [14, с.43]. Регульований ринок функціонує під контролем держави та центрального банку, що встановлює правила здійснення валютних операцій, вводить валютні обмеження та регламентує рух капіталу. Вільний ринок, навпаки, характеризується мінімальним втручанням держави, що дозволяє здійснювати операції з обміну валют без обмежень та бюрократичних процедур.

За терміновістю операцій валютний ринок поділяється на декілька сегментів. Ринок з негайною поставкою передбачає здійснення обмінних операцій з коротким строком виконання, зазвичай до двох робочих днів. Ринок майбутніх поставок орієнтований на операції, що відбуваються через певний період після укладення угоди. Ринок форвардних та ф'ючерсних операцій передбачає

укладання контрактів на купівлю-продаж валюти з фіксованими умовами виконання в майбутньому. Ринок опціонних контрактів надає можливість купувати або продавати валюту в певний строк за попередньо встановленим курсом, що дозволяє учасникам ринку хеджувати ризики [15, с.110].

За формою організації валютний ринок може бути традиційним або електронним [16, с.143]. Традиційний валютний ринок функціонує через фізичні торгові майданчики, де учасники укладають угоди безпосередньо або через брокерів. Водночас електронний валютний ринок є сучасною формою валютних операцій, що здійснюються через спеціалізовані електронні платформи. Завдяки розвитку цифрових технологій електронний валютний ринок набув значного поширення, оскільки забезпечує високу швидкість виконання угод, зниження транзакційних витрат і доступність для широкого кола учасників.

Загалом, валютний ринок є багатограним явищем, що охоплює різні механізми торгівлі, суб'єктний склад і регуляторні особливості.

Крім класифікації, важливим аспектом є аналіз функцій, які виконує валютний ринок (рис.1.3).

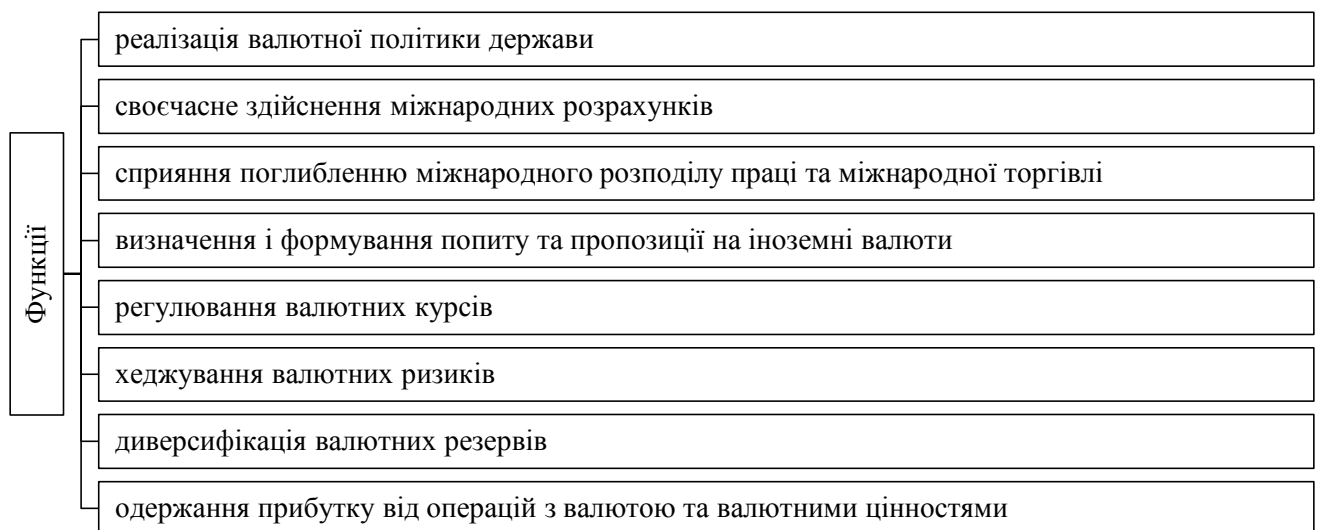

Рисунок 1.3 – Функції валютного ринку

Джерело: розроблено автором за даними [17, с.240]

Однією з ключових функцій є реалізація валютної політики держави, що здійснюється через заходи монетарного регулювання, контроль за валютними операціями та підтримку курсової стабільності [18, с.169]. Валютний ринок також

відіграє вирішальну роль у забезпеченні своєчасного здійснення міжнародних розрахунків, що дозволяє уникати фінансових затримок і сприяє безперервному функціонуванню світової економіки. Розвиток валютного ринку сприяє поглибленню міжнародного розподілу праці та міжнародної торгівлі. Обмінні операції між державами забезпечують ефективний рух товарів, послуг і капіталу, що сприяє економічному зростанню та інтеграції національних економік у світовий ринок [17, с.240]. Важливою функцією валютного ринку є визначення і формування попиту та пропозиції на іноземні валюти, що безпосередньо впливає на рівень валютних курсів та забезпечує рівновагу в міжнародних фінансових відносинах.

Регулювання валютних курсів є ще одним важливим завданням валютного ринку. Центральні банки та урядові інституції можуть використовувати валютні інтервенції та інші заходи для стабілізації національної грошової одиниці та захисту економіки від різких валютних коливань [19, с.115]. Крім того, валютний ринок відіграє значну роль у хеджуванні валютних ризиків [20, с.325]. Використання форвардних контрактів, опціонів і ф'ючерсів дозволяє компаніям та інвесторам зменшувати фінансові втрати, пов'язані з непередбачуваними змінами обмінних курсів.

Диверсифікація валютних резервів є ще однією функцією валютного ринку, що сприяє підвищенню фінансової стійкості країни [21, с.152]. Розподіл резервів між різними валютами дозволяє знизити ризики, пов'язані з економічною нестабільністю в окремих регіонах або країнах. Валютний ринок забезпечує можливість одержання прибутку від операцій з валютою та валютними цінностями. Торгівля на валютних біржах і позабіржових платформах створює умови для інвесторів і трейдерів отримувати дохід за рахунок курсових різниць та спекулятивних операцій.

Таким чином, валюта є основним засобом обміну, що використовується в національних та міжнародних економічних відносинах, забезпечуючи функціонування фінансової системи. Різноманіття видів валюти зумовлене економічними умовами, правовими нормами та рівнем її конвертованості.

Валютний ринок виступає механізмом регулювання та обміну валют, об'єднуючи суб'єктів міжнародних фінансових операцій. Його класифікація за різними критеріями дозволяє виокремити основні сегменти та визначити їхню специфіку. Виконуючи ключові функції, валютний ринок забезпечує стабільність міжнародних розрахунків, регулювання валютних курсів та формування світової фінансової системи.

1.2 Операції банків на валютному ринку

Операції банків на валютному ринку відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності фінансової системи та підтримці міжнародних розрахунків. Банки здійснюють широкий спектр операцій, спрямованих на обслуговування клієнтів, управління ризиками та отримання прибутку. Валютний ринок є невід'ємною частиною світової фінансової системи, а діяльність банків на ньому сприяє ефективному руху капіталу. Важливо розглянути особливості банківських операцій на валютному ринку, їхні види та стратегічні підходи. Це дозволить зрозуміти механізми функціонування валютного ринку та визначити основні напрями розвитку банківської діяльності у цій сфері.

У дослідженні банківських операцій на валютному ринку важливо проаналізувати їх сутність у контексті вітчизняної та іноземної наукової літератури (табл.1.3).

Таблиця 1.3 – Визначення поняття «банківська операція» у вітчизняній та іноземній науковій літературі

Автор	Визначення	Коментар
1	2	3
Журавльова Т. О., Макаренко Ю. П., Турова Л. Л., Сірко А. Ю.	Дія, пов'язана із переміщенням фінансових ресурсів, результати якої знаходять відображення в балансі банку і відбиваються на фінансових результатах його діяльності [22, с.90].	Акцентує увагу на обліковому аспекті банківських операцій, але не деталізує їхні види та механізми реалізації.

Продовження табл.1.3

1	2	3
Барахтян Н. В.	Дія, спрямована на реалізацію економічних завдань банку як суб'єкта ринкових відносин, предметом яких виступає рух грошових коштів, цінних паперів, дорогоцінних металів тощо, що здійснюється на підставі укладених договорів згідно до чинного законодавства [23, с.50].	Охоплює широкий перелік фінансових інструментів, але зосереджується на правових засадах, що обмежує розкриття функціонального аспекту банківських операцій.
Нікіфоров П. О., Бак Н. А.	Комплекс взаємопов'язаних дій (угод), що здійснюються банками, яким чинним законодавством надане виняткове право їх здійснення [24, с.399].	Підкреслює виключну компетенцію банків у здійсненні певних операцій, однак не деталізує їхній зміст та економічну сутність.
Панда М., Гарняк М. та ін.	Дія, що здійснюється банком у межах фінансового обслуговування клієнтів відповідно до законодавства [25, с.4].	Орієнтоване на клієнтоцентричність банківських операцій, але не враховує їхній вплив на фінансовий результат банку та макроекономічні аспекти.

Джерело: розроблено автором за даними [20-23]

Розглянуті визначення поняття «банківська операція» мають як спільні, так і відмінні риси. Усі автори визнають банківські операції як дії, що здійснюються банками в межах їхньої фінансової діяльності, однак кожне визначення зосереджене на різних аспектах. Визначення Журавльової Т. О., Макаренко Ю. П., Турової Л. Л. та Сірка А. Ю. орієнтоване на обліковий підхід, адже підкреслює зв'язок операцій із балансом банку, але не деталізує їхніх функцій [22, с.90]. Барахтян Н. В. розглядає банківські операції крізь призму правового регулювання та економічних завдань банку, однак це визначення є більш нормативним, ніж операційним [23, с.50]. Визначення Нікіфорова П. О. та Бака Н. А. акцентує увагу на винятковому праві банків здійснювати певні операції, що є важливим з погляду регуляторного аспекту, проте воно не дає уявлення про конкретні види банківських операцій [24, с.399]. Визначення Панди М. та Гарняка М. орієнтоване на роль банку у фінансовому обслуговуванні клієнтів, однак воно є дещо звуженим, оскільки не враховує операційну діяльність банку як суб'єкта економічної системи [25, с.4].

Спільною рисою всіх визначень є визнання банківської операції як дії, що здійснюється банком відповідно до певних правил і законодавчих норм. Водночас визначення Барахтяна Н. В. та Нікіфорова П. О., Бака Н. А. містять ширший правовий контекст, тоді як Журавльова Т. О. та Панда М. акцентують увагу на функціональних аспектах. Оптимальним є підхід, що поєднує операційний, економічний і нормативний аспекти банківської операції.

З урахуванням аналізованих підходів пропонується наступне визначення: «Банківська операція – це дія або комплекс дій, здійснюваних банком у процесі управління фінансовими ресурсами, що спрямовані на обслуговування клієнтів, виконання економічних функцій банку та забезпечення його фінансової стабільності відповідно до чинного законодавства». Таке визначення враховує операційну сутність банківської діяльності, її зв'язок із економічною стабільністю та нормативно-правовими вимогами.

Оскільки валютні операції є частиною загальної банківської діяльності, варто розглянути класифікацію банківських операцій (рис.1.4).

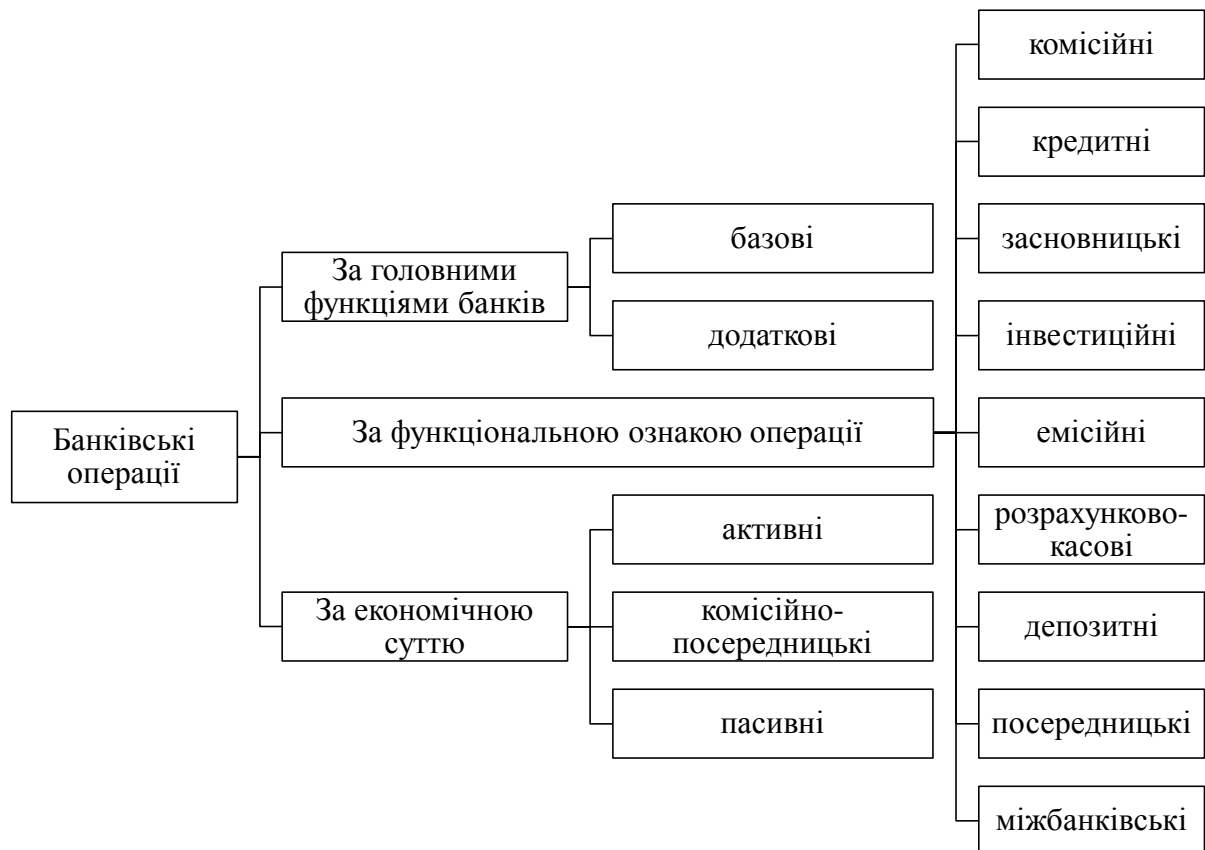

Рисунок 1.4 – Види банківських операцій

Джерело: розроблено автором за даними [24, с.399]

Одним із підходів до розподілу банківських операцій є їхнє групування за головними функціями банків. У цьому випадку виділяють базові та додаткові операції. До базових належать кредитні, депозитні та розрахунково-касові операції, оскільки вони формують основу банківської діяльності. Додаткові операції включають широкий спектр послуг, які доповнюють основну діяльність банку, задовольняючи різні потреби клієнтів. До таких операцій належать валютні, посередницькі, трастові, факторингові, консультаційні, операції з цінними паперами тощо [26, с.25].

Ще одним критерієм класифікації банківських операцій є їхня функціональна ознака. За цим підходом операції поділяють на комісійні, кредитні, засновницькі, інвестиційні, емісійні, розрахунково-касові, депозитні, посередницькі та міжбанківські [24, с.399]. Такий поділ відображає специфіку виконуваних банком завдань та їхній вплив на фінансову систему. Зокрема, кредитні операції спрямовані на фінансування юридичних та фізичних осіб, інвестиційні – на розміщення коштів у дохідні активи, емісійні – на випуск цінних паперів, а посередницькі операції передбачають залучення банку до обслуговування фінансових угод клієнтів.

За економічною суттю банківські операції поділяють на активні, пасивні та комісійно-посередницькі. Активні операції передбачають розміщення банком власних та залучених ресурсів з метою отримання доходу. До них відносяться кредитні, інвестиційні та засновницькі операції [27, с.76]. Пасивні операції, навпаки, пов'язані із залученням ресурсів та формуванням капіталу банку. До них належать депозитні, емісійні та міжбанківські операції [28, с.16]. Комісійно-посередницькі операції полягають у тому, що банк виконує певні послуги для клієнтів, отримуючи комісійну винагороду. Це можуть бути касово-розрахункові, консультаційні, інформаційні та посередницькі операції [29, с.14].

Загалом, види банківських операцій відображають широкий спектр діяльності фінансових установ та їхню роль у забезпеченні ефективного функціонування економіки.

Валютні операції є важливим напрямом діяльності банків, оскільки вони забезпечують функціонування валютного ринку та здійснення міжнародних фінансових розрахунків. Банківські установи виконують такі операції зі значними ризиками, оскільки виступають одночасно і покупцями, і продавцями іноземної валюти [30, с.97]. Згідно із Законом України «Про валюту і валютні операції», валютною операцією називається така, яка має одну чи декілька з таких ознак: операція, що зв'язана з переходом права власності і права вимоги на валютні цінності, крім національної валюти; ввезення чи вивезення через митну територію України валютних цінностей; торгівля валютою [1]. З урахуванням проведеного аналізу пропонується визначення: «Банківська валютна операція – це фінансова операція, здійснювана банком відповідно до чинного законодавства, що передбачає купівлю, продаж, обмін або переміщення валютних цінностей для забезпечення міжнародних розрахунків, управління валютною позицією та отримання прибутку». Це визначення охоплює всі ключові аспекти валютних операцій, включаючи їхню економічну сутність, правове регулювання та функціональну роль у банківській діяльності.

Взаємозв'язок між банківськими та валютними операціями проявляється через їх структурні елементи. Елементи валютної операції визначають її правову, економічну та процедурну основу. Важливим елементом є економічна доцільність, яка передбачає обґрунтування операції з позиції досягнення економічного результату або особистих цілей у межах законодавства України. Індикатори валютної операції допомагають визначати її відповідність нормативним вимогам і виявляти сумнівні транзакції. Учасники валютної операції включають суб'єктів угоди, їхніх контрагентів та осіб, які діють у їхніх інтересах [31, с.276].

Функціонування банків на валютному ринку зумовлене виконанням певних функцій, які забезпечують ефективність їхньої діяльності (рис.1.5).

Рисунок 1.5 – Функцій банків на валютному ринку

Джерело: розроблено автором за даними [32, с.619]

Функції банків на валютному ринку визначають їхню роль у забезпеченні ефективного руху валютних коштів та стабільності фінансової системи. Однією з ключових функцій є посередницька, яка об'єднує кілька взаємопов'язаних функцій другого рівня. Зокрема, платіжно-розрахункова функція забезпечує здійснення міжнародних розрахунків і платежів, кредитно-інвестиційна сприяє залученню та розміщенню валютних ресурсів, ощадно-капіталотворча передбачає акумулювання коштів клієнтів у валюті та їхнє подальше використання, а конверсійна функція дозволяє здійснювати обмінні операції між різними валютами.

Трансформаційна функція банків на валютному ринку пов'язана з необхідністю адаптації валютних ресурсів до потреб клієнтів і ринкових умов. Вона проявляється у трансформації строків запозичених та розміщених валютних коштів, що дозволяє узгоджувати короткострокові та довгострокові фінансові потоки. Також банки здійснюють трансформацію розмірів валютних ресурсів,

розподіляючи їх між різними категоріями позичальників. Важливим аспектом є трансформація валютного ризику, яка спрямована на управління коливаннями валютних курсів з метою мінімізації можливих фінансових втрат.

Регулятивно-контрольна функція є невід’ємною складовою діяльності банків на валютному ринку. Вона передбачає контроль за законністю та обґрунтованістю валютних операцій клієнтів, а також забезпечення відповідності власних операцій банку вимогам регуляторних органів [32, с.620]. Ця функція сприяє запобіганню фінансовим злочинам, забезпеченню прозорості валютного ринку та дотриманню принципів фінансової безпеки.

Загалом, функції банків на валютному ринку охоплюють широкий спектр операцій, спрямованих на ефективне управління валютними потоками, забезпечення стабільності ринку та виконання регуляторних вимог. Їхня взаємодія сприяє розвитку міжнародних фінансових відносин та підвищенню конкурентоспроможності банківських установ.

У межах банківської діяльності на валютному ринку важливе місце займають різні види валютних операцій (рис.1.6).

Рисунок 1.6 – Види валютних операцій банків

Джерело: розроблено автором за даними [33, с.407]

Одним із ключових видів валютних операцій є поточні торговельні операції, які забезпечують експортно-імпорتنу діяльність підприємств і сприяють розвитку міжнародної торгівлі [34, с.95]. Такі операції включають розрахунки за контрактами, акредитивні та інкасовані операції, що гарантують своєчасність платежів і виконання зобов'язань контрагентами. Поточні неторговельні операції не пов'язані з міжнародною торгівлею, але відіграють значну роль у фінансовій системі. Вони охоплюють валютні перекази фізичних осіб, оплату навчання за кордоном, медичних послуг, а також соціальні виплати та допомогу родичам [35, с.10]. Такі операції є важливими для забезпечення економічної активності населення та мобільності капіталу на міжнародному рівні.

Операції банків з іноземною валютою у власних інтересах охоплюють купівлю, продаж та обмін (конвертацію) валют, а також використання фінансових інструментів, таких як операції «своп» та «форвард» [37, с.58]. Ці операції дозволяють банкам управляти валютною позицією, мінімізувати ризики та отримувати прибуток від змін валютних курсів. Окрему групу становлять валютні операції банків в інтересах клієнтів, які включають розрахункові, депозитні, кредитні, інвестиційні та консультаційні послуги [38, с.48]. Завдяки цим операціям банки надають клієнтам широкий спектр фінансових послуг, спрямованих на ефективне управління валютними ресурсами та забезпечення міжнародних розрахунків.

Валютні операції, пов'язані з рухом капіталу, включають кредитні, інвестиційні, гарантійні операції, операції з цінними паперами та перекази коштів, які здійснюються для довгострокових фінансових вкладень [36, с.158]. Вони спрямовані на залучення іноземних інвестицій, фінансування бізнесу та розвиток стратегічних проектів, що сприяє зміцненню економіки. Арбітражні (спекулятивні) операції банків з іноземною валютою, зокрема операції «тод», «том» та «спот», використовуються для отримання прибутку за рахунок різниці валютних курсів на різних ринках або у різний час [29, с.98]. Вони сприяють підвищенню ліквідності валютного ринку, проте водночас можуть створювати додаткові ризики та посилювати валютні коливання.

Загалом, валютні операції банків охоплюють широкий спектр фінансових дій, які сприяють розвитку міжнародної торгівлі, забезпечують ефективність грошових потоків і створюють можливості для інвестування. Вони відіграють ключову роль у функціонуванні фінансової системи, дозволяючи банкам та їхнім клієнтам ефективно управляти валютними ризиками та забезпечувати стабільність ринку.

З огляду на різноманітність валютних операцій, банки розробляють стратегії, які дозволяють їм ефективно діяти на валютному ринку. Валютна стратегія визначає підхід банку до управління валютними ризиками, залученням клієнтів та оптимізацією фінансових результатів. Однією з таких стратегій є стратегія скорочення, яка застосовується у періоди економічної нестабільності або високих ризиків [39, с.128]. Вона передбачає зменшення обсягу валютних операцій, обмеження відкритих валютних позицій та концентрацію на найбільш надійних фінансових інструментах. Стратегія обмеженого зростання передбачає поступове розширення валютних операцій за рахунок ретельно підібраних інструментів та ринків. Банки, які дотримуються цієї стратегії, зберігають баланс між прибутковістю та ризиками, зосереджуючись на операціях із прогнозованою дохідністю та мінімальними валютними коливаннями. Стратегія зростання орієнтована на активне розширення валютних операцій, залучення нових клієнтів і впровадження інноваційних фінансових інструментів [40, с.265]. Вона передбачає збільшення обсягів торгівлі валютою, активну участь у міжнародних фінансових ринках та розширення спектра послуг. Такий підхід дозволяє банкам підвищити конкурентоспроможність, але водночас вимагає ефективного управління валютними ризиками.

Відповідно до визначення, закріпленого у Положенні, затвердженому постановою правління НБУ, валютний ринок України охоплює відносини, що виникають під час торгівлі валютними цінностями між уповноваженими суб'єктами, їх клієнтами, Національним банком України та його контрагентами, коли сторони укладають договори купівлі, продажу або обміну валютних цінностей [8]. Отже, лише операції, пов'язані з торгівлею валютними цінностями,

зокрема іноземною валютою та банківськими металами, належать до операцій, що здійснюються на валютному ринку. До них належать купівля, продаж, обмін (конвертація) валюти як у формі поточних, так і строкових контрактів, зокрема операції типу «форвард» та «своп». Натомість інші операції в іноземній валюті, зокрема депозитні, кредитні, інвестиційні чи консультаційні, хоча і здійснюються банками, не є частиною валютного ринку відповідно до чинної нормативно-правової бази. Такий підхід дозволяє чітко відокремити ринкові валютні операції від інших видів банківської діяльності, що лише опосередковано пов'язані з іноземною валютою.

Таким чином, валютні банківські операції є ключовим елементом фінансової діяльності банків, оскільки вони забезпечують обмін, купівлю-продаж та регулювання валютних потоків у національній і міжнародній економіці. Основними елементами валютної операції є її економічна доцільність, індикатори ризику та учасники, що визначають правомірність і безпеку фінансових угод. Банки виконують посередницьку, трансформаційну та регулятивно-контрольну функції, які забезпечують ефективне управління валютним ринком і стабільність фінансових потоків. Види валютних операцій охоплюють поточні, капітальні, власні та клієнтські операції, а також арбітражні угоди, що сприяють оптимізації фінансової діяльності банку. Вибір валютної стратегії – скорочення, обмеженого зростання чи активного розвитку – дозволяє банкам адаптуватися до ринкових змін та мінімізувати ризики.

1.3 Управління валютними ризиками банків

Управління валютними ризиками є важливим аспектом діяльності банків, оскільки коливання валютних курсів можуть суттєво впливати на їхню фінансову стабільність. Здатність ефективно ідентифікувати, оцінювати та нейтралізувати

такі ризики визначає рівень надійності банківської установи. Дослідження цього питання сприяє підвищенню фінансової стійкості банківської системи загалом.

Відповідно до постанови Правління НБУ «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» валютний ризик виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют, що впливають на вартість/ціну інструментів, що утримуються в торговій та банківській книгах банку [41]. Це визначення підкреслює, що валютний ризик виникає внаслідок коливань обмінних курсів, які можуть негативно вплинути на вартість активів і зобов'язань банку.

Аналізуючи валютний ризик, доцільно розглянути основні підходи до його трактування (табл.1.4). Це дозволяє зрозуміти, як науковці та практики визначають сутність цього явища та які аспекти вважають ключовими.

Таблиця 1.4 – Визначення поняття «валютний ризик» у вітчизняній науковій літературі

Автор	Визначення	Коментар
Кустрич Л. О.	Ймовірність втрат чи недоотримання прибутку порівняно зі значеннями, що плануються, у результаті несприятливої зміни величини валютного курсу [42, с.170].	Акцентує увагу не лише на потенційних збитках, а й на можливості недоотримання запланованого прибутку; однак не деталізує, які саме фактори впливають на зміну валютного курсу.
Бабайлов В. К., Шершенюк О. М., Пахомова Л. В.	Можливість понесення втрат у результаті зміни курсів валют під час виконання контракт [43, с.30].	Пов'язує валютний ризик із виконанням контрактних зобов'язань, проте не враховує ризики, пов'язані з іншими операціями.
Дідур С. В., Глухова В. І., Козирева А. В., Кравченко Х. В.	Ймовірність виникнення можливих збитків унаслідок несприятливих змін курсів іноземних валют [44, с.62].	Формулювання є загальним, проте акцент зроблено лише на можливих збитках.
Панасевич С. В., Румянцев А. П.	Ймовірність фінансових збитків через зміну курсу валют [45, с.192].	Визначення є найбільш лаконічним, але в той же час найменш деталізованим.

Джерело: розроблено автором за даними [42-45]

Розглянуті визначення поняття «валютний ризик» мають як спільні, так і відмінні риси. Усі автори розглядають валютний ризик як ймовірність фінансових втрат, що виникають унаслідок змін валютного курсу. Визначення Кустрич Л. О. є

одним із найбільш комплексних, оскільки враховує не лише збитки, а й недоотримання прибутку, проте не деталізує чинники ризику [42, с.170]. Бабайлов В. К., Шершенюк О. М. і Пахомова Л. В. пов'язують валютний ризик із виконанням контрактних зобов'язань, що є цінним для зовнішньоекономічної діяльності банку, але не охоплює інші банківські операції [43, с.30]. Визначення Дідура С. В., Глухової В. І., Козиревої А. В. і Кравченко Х. В. має загальний характер, що робить його універсальним, проте не враховує можливість недоотриманих доходів [44, с.62]. Формулювання Панасевича С. В. і Румянцева А. П. є найбільш узагальненим, що спрощує його використання, але водночас зменшує аналітичну цінність [45, с.192].

Спільною рисою всіх визначень є те, що вони визнають зміну валютного курсу основним фактором виникнення ризику. Водночас відмінності полягають у деталізації наслідків валютного ризику: деякі автори (Кустрич Л. О., Бабайлов В. К., Шершенюк О. М., Пахомова Л. В.) враховують не лише збитки, а й недоотримані доходи, тоді як інші (Дідур С. В., Глухова В. І., Козирева А. В., Кравченко Х. В., Панасевич С. В., Румянцев А. П.) зосереджуються виключно на фінансових збитках.

Примостка Л. О., Краснова І. В. та Лавренюк В. В. відносять валютний ризик до квантифікованих – такі, щодо яких існує безпосередня залежність між рівнем ризику і доходами банку [46, с.83]. Такий підхід дозволяє банкам більш точно оцінювати вплив коливань валютних курсів на прибутковість. Водночас це підкреслює важливість ефективного управління валютними ризиками в банківській діяльності.

З урахуванням аналізованих підходів пропонується наступне визначення: «Валютний ризик – це ймовірність фінансових втрат або недоотримання прибутку, спричинених несприятливими змінами валютних курсів, що впливають на різні аспекти банківської діяльності, зокрема зовнішньоекономічні операції, кредитування, інвестування та балансування активів і пасивів». Таке визначення враховує не лише втрати, а й можливість недоотриманого доходу, що є важливим для оцінки загальної ефективності управління фінансовими потоками банку. Крім

того, воно підкреслює, що валютний ризик впливає не тільки на зовнішньоекономічні контракти, а й на ширший спектр банківських операцій, що робить його більш універсальним.

Окрім визначення поняття, важливо класифікувати основні види валютних ризиків, з якими стикаються банки (рис.1.7). Це дозволяє систематизувати можливі загрози та визначити специфіку їхнього впливу на діяльність фінансових установ.

За джерелами виникнення валютні ризики поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні ризики обумовлені загальноекономічними процесами, змінами у валютній політиці держав, коливаннями світових фінансових ринків та іншими макроекономічними чинниками, які банк не може контролювати. Натомість внутрішні валютні ризики виникають унаслідок специфіки діяльності самого банку, його управлінських рішень та особливостей побудови валютної стратегії.

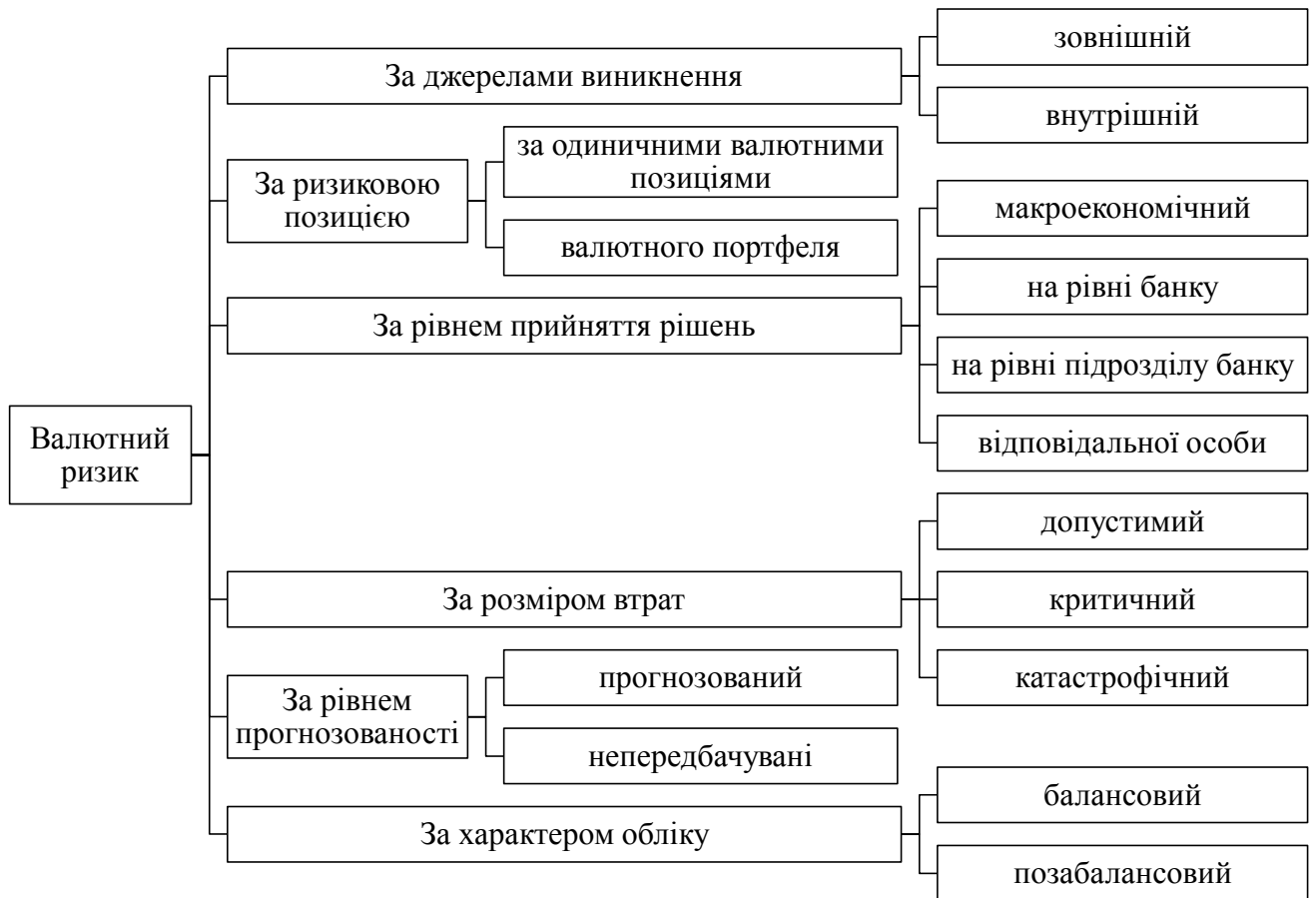

Рисунок 1.7 – Види валютних ризиків банку

Джерело: розроблено автором за даними [47-50]

За ризиковою позицією виділяють ризики за одиничними валютними позиціями та ризики валютного портфеля [47, с.88]. Перший тип ризиків виникає, коли банк має відкриту позицію в одній іноземній валюті, тобто обсяг активів у цій валюті не дорівнює обсягу зобов'язань. Ризик валютного портфеля, своєю чергою, формується внаслідок коливань курсів кількох валют, що входять до структури банківських активів і пасивів, що потребує комплексного управління для досягнення збалансованості портфеля

За рівнем прийняття рішень валютні ризики можуть виникати на макроекономічному рівні, на рівні банку, його підрозділу чи відповідальної особи [48, с.71]. Макроекономічний рівень охоплює загальнодержавні процеси, що впливають на курсову політику та фінансовий сектор загалом. На рівні банку ризики формуються внаслідок вибору валютної стратегії та методів управління. Підрозділи банку можуть зазнавати специфічних валютних ризиків у межах своєї діяльності, наприклад, кредитний відділ – у разі видачі позик в іноземній валюті. Відповідальні особи, які приймають операційні рішення, також можуть впливати на рівень валютного ризику, зокрема через хеджування чи коригування відкритих валютних позицій.

За розміром втрат валютні ризики поділяють на допустимі, критичні та катастрофічні [49, с.110]. Допустимі ризики мають незначний вплив на фінансовий стан банку й можуть бути компенсовані за рахунок внутрішніх резервів або поточних доходів. Критичні ризики спричиняють суттєві фінансові втрати, що вимагає активного втручання керівництва банку та розробки антикризових заходів. Катастрофічні ризики можуть загрожувати ліквідності банку, що в окремих випадках може призвести до його банкрутства.

За рівнем прогнозованості валютні ризики поділяються на прогнозовані та непередбачувані [50, с.88]. Прогнозовані ризики можуть бути оцінені на основі економічного аналізу, статистичних даних та макроекономічних індикаторів. Вони дозволяють банкам заздалегідь вживати заходів для їхнього пом'якшення. Непередбачувані ризики виникають унаслідок раптових змін на валютному ринку,

форс-мажорних обставин або кризових явищ у світовій економіці, що ускладнює їхню мінімізацію.

За характером обліку валютні ризики поділяються на балансові та позабалансові [49, с.110]. Балансові ризики стосуються активів і зобов'язань, відображених у фінансовій звітності банку. Позабалансові ризики виникають унаслідок використання деривативів, позабалансових фінансових інструментів або непередбачених зобов'язань, які можуть вплинути на фінансовий стан банку без безпосереднього відображення у балансі.

Класифікація валютних ризиків банку дозволяє систематизувати підходи до їх аналізу та управління. Розуміння джерел виникнення, розмірів можливих втрат та рівня прогнозованості валютних ризиків сприяє вибору відповідних інструментів захисту банку від негативних коливань валютних курсів.

На основі визначених видів валютних ризиків необхідно розглянути методи їхнього управління (рис.1.8). Використання ефективних інструментів мінімізації ризиків сприяє підвищенню фінансової стабільності банку.

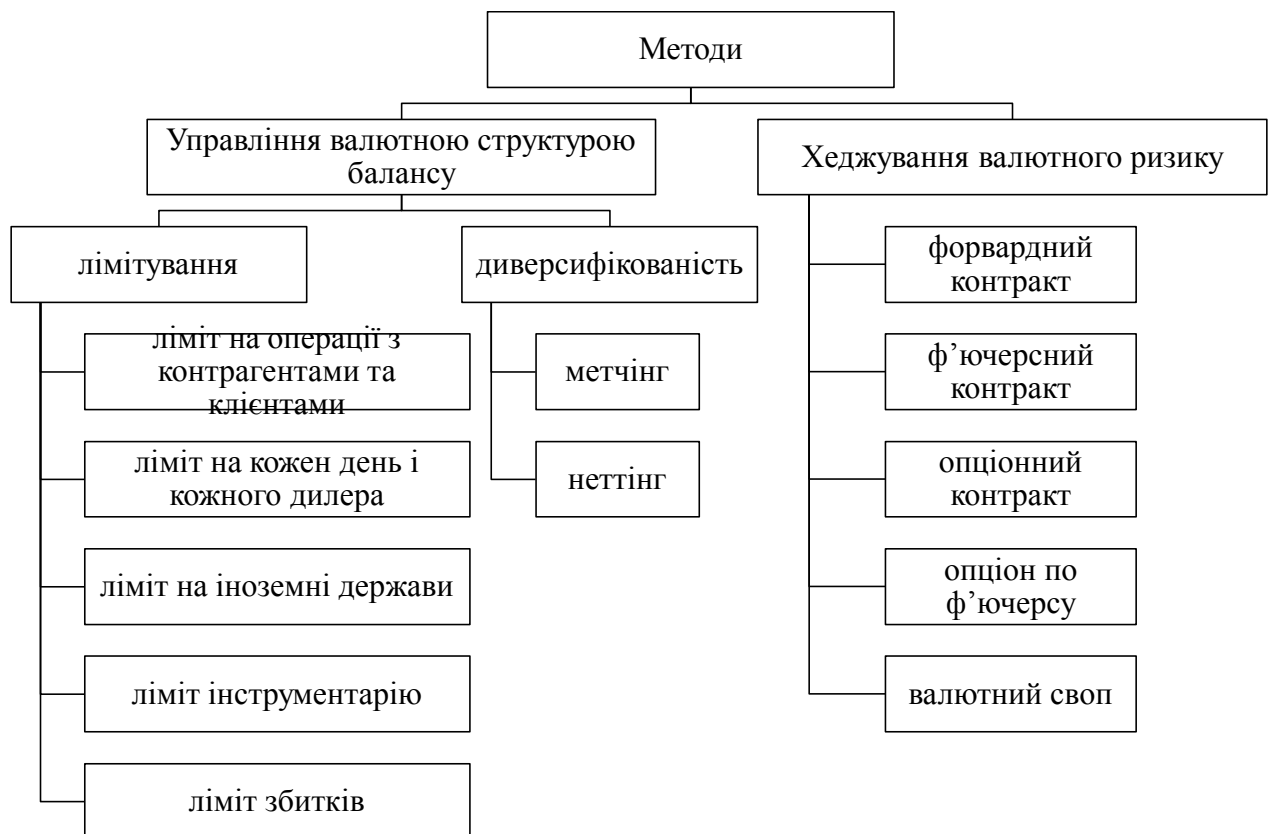

Рисунок 1.8 – Методи управління валютними ризиками банків

Джерело: розроблено автором за даними [50, с.289]

Загалом у банківській практиці виділяють дві основні групи методів управління валютним ризиком: управління валютною структурою балансу та хеджування валютного ризику. Кожен із цих методів має свої особливості та застосовується залежно від фінансових цілей банку, характеру валютних операцій та рівня прийнятного ризику.

Методи управління валютною структурою балансу спрямовані на оптимізацію валютних активів і пасивів банку. Одним із ключових інструментів цього підходу є управління відкритою валютною позицією, що передбачає встановлення певних лімітів на проведення валютних операцій. Лімітування як адміністративний метод управління валютним ризиком полягає у встановленні прямих обмежень на операції з валютними цінностями [50, с.289]. У банківській практиці застосовуються різні види лімітів, зокрема ліміти на операції з контрагентами та клієнтами, ліміти на кожен день і кожного дилера, ліміти на іноземні держави, а також ліміти на інструментарій та допустимі збитки. Завдяки цим механізмам банк може контролювати рівень ризику, пов'язаного з проведенням операцій в іноземній валюті, та мінімізувати можливі фінансові втрати.

Ще одним важливим методом управління валютною структурою є диверсифікованість валютного ризику. Цей підхід передбачає розподіл активів і пасивів банку між різними валютами, що дозволяє зменшити вплив коливань окремої валюти на загальний фінансовий стан банку [50, с.290]. Використання диверсифікації сприяє підвищенню стійкості банку до валютних ризиків і забезпечує можливість адаптації до змін на фінансових ринках. У сучасній практиці застосовуються також інші методи мінімізації валютного ризику, такі як метчінг і неттінг. Метчінг передбачає взаємний залік купівлі або продажу іноземної валюти за активами та пасивами, що дозволяє зменшити відкриті валютні позиції. Неттінг полягає в скороченні обсягів валютних операцій шляхом їх укрупнення, що дає можливість зменшити вплив курсових коливань на фінансові результати банку [50, с.290].

Хеджування валютного ризику є другою основною групою методів мінімізації ризиків, що базується на використанні фінансових інструментів, спрямованих на страхування від можливих валютних втрат. Одним із найпоширеніших інструментів хеджування є форвардні контракти, які дають право на купівлю чи продаж іноземної валюти в майбутньому за заздалегідь визначеним курсом. Ф'ючерсні контракти є ще одним інструментом хеджування валютного ризику. Вони, на відміну від форвардів, є стандартизованими та обертаються на біржах, що забезпечує їхню ліквідність та надійність. Опціонні контракти надають право, але не зобов'язання, купити або продати іноземну валюту за фіксованою ціною у майбутньому. Існують два основні типи опціонів: опціон «колл», що дає право на купівлю валюти, та опціон «пут», що дає право на її продаж. Окрім стандартних опціонів, існують також опціони на ф'ючерси, які дають власникам право купувати або продавати ф'ючерсний валютний контракт. Ще одним важливим інструментом хеджування є валютні свопи, що передбачають обмін борговими платіжними зобов'язаннями, вираженими в різних іноземних валютах.

Таким чином, валютний ризик є невід'ємною частиною банківської діяльності, оскільки коливання валютних курсів можуть призводити до значних фінансових втрат. Залежно від джерела виникнення, ризик може бути як зовнішнім, так і внутрішнім, що визначає специфіку його впливу на банк. Різноманітність валютних ризиків зумовлює необхідність їхньої класифікації за такими критеріями, як ризикова позиція, рівень прийняття рішень, розмір можливих втрат, прогнозованість і характер обліку. Для мінімізації цих ризиків банки застосовують комплекс методів, що включає управління валютною структурою балансу та інструменти хеджування. Використання лімітування, диверсифікації, метчінгу та нетчінгу у поєднанні з форвардними, ф'ючерсними, опціонними контрактами та валютними свопами дозволяє знижувати ймовірність фінансових втрат та забезпечувати стабільність банку в умовах нестабільного валютного ринку.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз операцій банків на валютному ринку України

Операції банків на валютному ринку України є важливою складовою фінансової системи країни та відображають стан економічної стабільності. Валютний ринок залишається чутливим до внутрішніх і зовнішніх економічних викликів, тому його аналіз дозволяє краще зрозуміти поточні тенденції у банківському секторі.

Перш за все варто розглянути динаміку обсягів операцій банків з безготівковою іноземною валютою (рис.2.1). Цей показник дає змогу оцінити загальний розвиток безготівкового валютного сегмента, який має важливе значення для фінансової стабільності банківської системи.

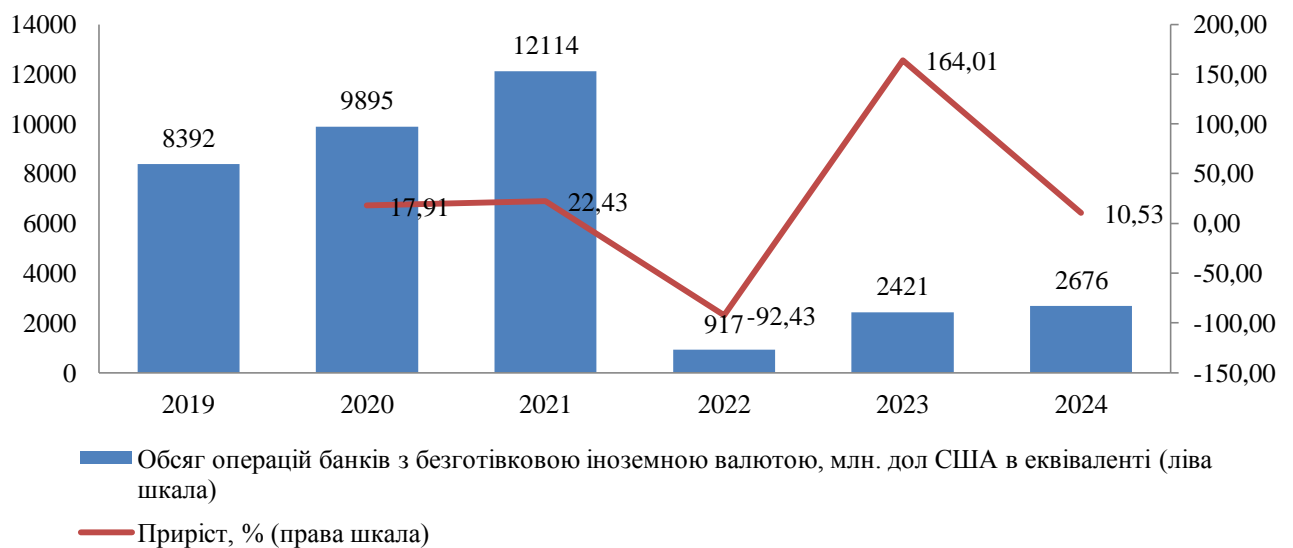

Рисунок 2.1 – Динаміка обсягів операцій банків з безготівковою іноземною валютою в Україні за 2019-2024 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [52]

У 2019-2021 роках спостерігалася стійка позитивна динаміка обсягів операцій банків з безготівковою іноземною валютою в Україні. Так, у 2020 році обсяг операцій зріс на 17,91%, а у 2021 році – ще на 22,43%, що свідчить про зростання активності банків на валютному ринку. Основними факторами цього зростання були стабільна макроекономічна ситуація до початку 2022 року та зростання обсягів зовнішньої торгівлі. Однак у 2022 році обсяги різко впали на 92,43%, що пов'язано насамперед з повномасштабною війною в Україні, запровадженням валютних обмежень і загальним скороченням економічної активності. Часткове відновлення операцій у 2023 році з приростом 164,01% свідчить про поступову адаптацію банківської системи та бізнесу до нових умов. Зростання продовжилося у 2024 році на 10,53%, що відображає обережне відновлення зовнішньоекономічної діяльності та валютного ринку. Водночас рівень обсягів залишається суттєво нижчим порівняно з довоєнним періодом.

Наступним кроком є аналіз динаміки обсягів операцій банків з готівковою іноземною валютою (табл.2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка обсягів операцій банків з готівковою іноземною валютою в Україні за 2019-2024 рр.

Рік	Продаж, млн. дол США в еквіваленті	Приріст, %	Купівля, млн. дол США в еквіваленті	Приріст, %
2019	372		453	
2020	597	60,48	517	14,13
2021	561	-6,03	820	58,61
2022	431	-23,17	198	-75,85
2023	997	131,32	190	-4,04
2024	1401	40,52	208	9,47

Джерело: розроблено автором за даними [52]

У динаміці операцій банків з готівковою іноземною валютою за 2019-2024 роки простежуються суттєві коливання як у продажу, так і у купівлі валюти. У 2020 році обсяги продажу готівкової валюти зросли на 60,48%, а купівлі – на 14,13%, що відображало підвищений попит на валюту серед населення на тлі економічної невизначеності. У 2021 році продаж дещо знизився на 6,03%, тоді як купівля зросла на 58,61%, що пов'язано із зміцненням гривні та бажанням

конвертувати валюту. У 2022 році обидва показники суттєво знизилися через війну: продаж на 23,17%, а купівля – на 75,85%, що було результатом обмеження операцій із валютою і загальної економічної кризи. У 2023 році обсяги продажу готівкової валюти різко зросли на 131,32%, вказуючи на підвищення попиту на долари, тоді як купівля залишалася практично на рівні попереднього року. Продовження зростання продажу на 40,52% у 2024 році свідчить про збереження високого попиту на валюту в умовах нестабільності. Одночасно незначне зростання купівлі на 9,47% свідчить про стабілізацію пропозиції валюти. Загалом на динаміку впливали воєнні події, валютна політика НБУ, економічні настрої населення та зміни в курсі гривні.

Далі доцільно перейти до вивчення сальдо обсягів операцій банків з готівковою іноземною валютою (рис.2.2). Аналіз цього показника допомагає зрозуміти співвідношення між купівлею та продажем валюти банками і оцінити рівень валютного попиту або пропозиції.

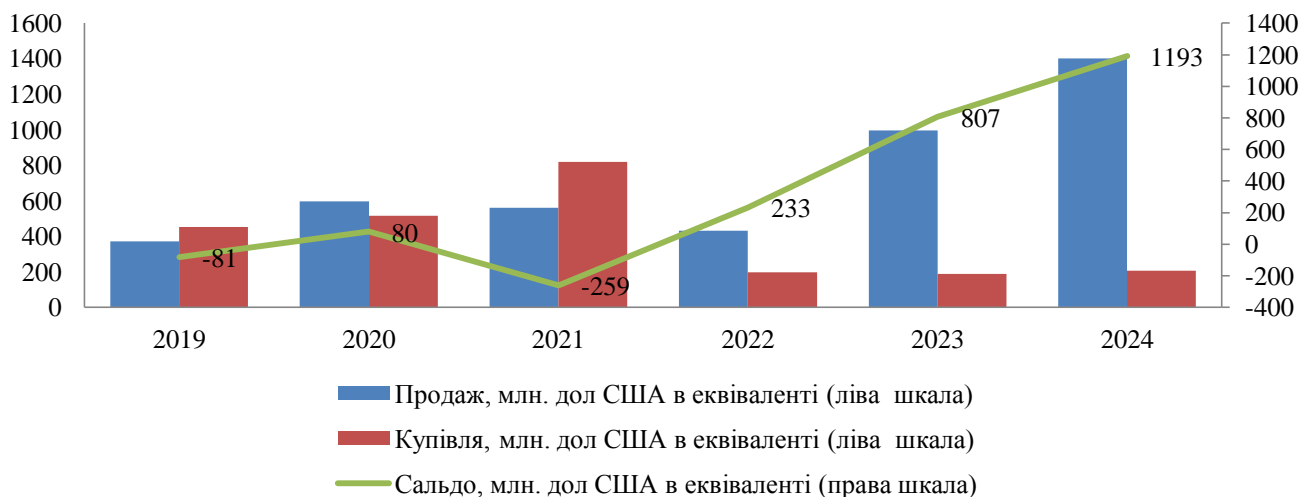

Рисунок 2.2 – Сальдо обсягів операцій банків з готівковою іноземною валютою в Україні за 2019-2024 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [52]

Аналіз сальдо обсягів операцій банків з готівковою іноземною валютою за 2019-2024 роки демонструє зміну напрямку валютних потоків у банківській системі. У 2019 році спостерігалось негативне сальдо (-81 млн дол. США), що означало перевищення купівлі над продажем валюти. У 2020 році сальдо стало

позитивним (80 млн дол. США), що свідчить про зростання продажу валюти банками на тлі економічних змін та підвищення попиту на гривню. У 2021 році знову зафіксовано негативне сальдо (-259 млн дол. США), що відображає повернення до купівлі іноземної валюти через очікування ризиків. В 2022 році ситуація змінилася на користь банків: сальдо зросло до 233 млн дол. США через зменшення купівлі валюти. У 2023 році сальдо ще більше збільшилося до 807 млн дол. США, що відображало переважання продажу валюти на тлі необхідності гривневої ліквідності. У 2024 році сальдо продовжило зростати і досягло 1193 млн дол. США, що свідчить про стійкий тренд продажу валюти в умовах адаптації економіки до воєнних реалій. Основними факторами впливу були воєнний стан, валютні обмеження, коливання обмінного курсу та зміна економічної поведінки населення.

Наступним етапом є аналіз динаміки обсягів клієнтських операцій банків з готівковою іноземною валютою (табл.2.2). Вивчення цього показника важливе для розуміння активності клієнтів на валютному ринку та їхньої поведінки в різні періоди економічної нестабільності.

Таблиця 2.2 – Динаміка обсягів клієнтських операцій банків з готівковою іноземною валютою в Україні за 2019-2024 рр.

Рік	Продаж, млн. дол США в еквіваленті	Приріст, %	Купівля, млн. дол США в еквіваленті	Приріст, %
2019	8050		5709	
2020	7415	-7,89	7459	30,65
2021	11165	50,57	12007	60,97
2022	8664	-22,40	10181	-15,21
2023	7642	-11,80	9790	-3,84
2024	7270	-4,87	10723	9,53

Джерело: розроблено автором за даними [52]

У динаміці обсягів клієнтських операцій банків з готівковою іноземною валютою в Україні за 2019-2024 роки спостерігаються суттєві коливання. У 2020 році обсяг продажу клієнтами валюти знизився на 7,89%, тоді як купівля зросла на 30,65%, що пов'язано із змінами в очікуваннях населення та бізнесу щодо стабільності гривні. У 2021 році обидва показники зросли високими темпами –

продаж на 50,57%, купівля на 60,97%, що свідчить про активізацію валютного ринку на тлі економічного відновлення. Війна 2022 року призвела до зниження обсягів операцій: продаж впав на 22,40%, купівля – на 15,21%, через загальне падіння ділової активності та обмеження у валютних операціях. У 2023 році спостерігалось подальше скорочення операцій, що було зумовлене збереженням воєнних ризиків і зниженням купівельної спроможності населення. Невелике зниження продажу у 2024 році на 4,87% супроводжувалося зростанням купівлі на 9,53%, що може свідчити про поступове зростання попиту на валюту на тлі очікувань девальвації. Загалом зміни у динаміці операцій пояснюються макроекономічними коливаннями, війною, змінами валютної політики та очікуваннями громадян.

Наступним етапом є аналіз сальдо обсягів операцій клієнтів банків з готівковою іноземною валютою (рис.2.3). Дослідження цього показника допомагає виявити чистий попит або пропозицію валюти серед клієнтів банків, що має прямий вплив на валютні резерви банківських установ.

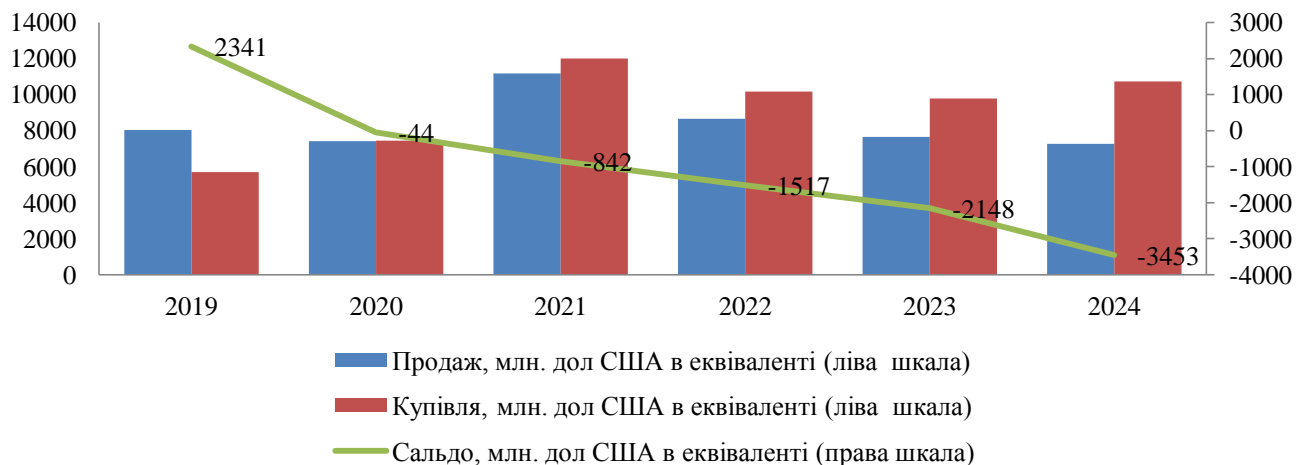

Рисунок 2.3 – Динаміка обсягів операцій клієнтів банків з готівковою іноземною валютою в Україні за 2019-2024 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [52]

Аналіз сальдо обсягів операцій клієнтів банків з готівковою іноземною валютою за 2019-2024 роки демонструє поступове погіршення балансу на користь купівлі валюти клієнтами. У 2019 році сальдо було позитивним і становило 2341

млн дол. США, що означало перевищення продажу валюти над її купівлею. Уже в 2020 році спостерігається незначне негативне сальдо (-44 млн дол. США), що свідчить про початок зміщення попиту в бік накопичення іноземної валюти. У 2021 році негативне сальдо поглибилося до -842 млн дол. США, що пов'язано з посиленням економічної нестабільності та зростанням попиту на валюту як засобу збереження капіталу. Війна у 2022 році ще більше погіршила ситуацію: сальдо знизилося до -1517 млн дол. США через панічний попит на валюту. У 2023 році спостерігалось подальше зростання негативного сальдо до -2148 млн дол. США, що відображало тривалу невизначеність та бажання населення зберігати заощадження у валюті. У 2024 році негативне сальдо сягнуло -3453 млн дол. США, що свідчить про стійке перевищення купівлі валюти над продажем у клієнтському сегменті. Основними чинниками цієї тенденції були інфляційні очікування, валютні ризики та обмеженість довіри до гривні.

Подальший аналіз буде проведено на прикладі трьох українських банків різних форм власності та приналежності. Для цього обрано АТ «Ощадбанк» як представника банків із державною часткою, що дозволяє простежити вплив державної підтримки на валютні операції. АТ «Креді Агріколь» представлятиме банки іноземних банківських груп, що дасть змогу оцінити стратегії іноземного капіталу на українському валютному ринку. АТ «Банк Кредит Дніпро» обрано як приклад банку з приватним капіталом для вивчення динаміки валютних операцій у комерційному сегменті. Такий підхід дозволяє здійснити комплексний аналіз та порівняти поведінку різних типів банків за однакових ринкових умов.

АТ «Ощадбанк» є одним із найбільших банків України із 100% державною часткою у статутному капіталі. Банк активно працює у роздрібному та корпоративному сегментах, надаючи широкий спектр фінансових послуг, включно з операціями з іноземною валютою. Протягом 2019-2024 років діяльність банку на валютному ринку суттєво змінювалася під впливом як внутрішніх економічних чинників, так і зовнішніх викликів, зокрема війни. Комісійні доходи та витрати банку від валютних операцій є важливим джерелом прибутковості та свідчать про активність на ринку. Динаміка цих показників відображає загальні

тенденції фінансового сектору в Україні, а також особливості адаптації банку до нових умов. У динаміці комісійних доходів і витрат від операцій з іноземною валютою АТ «Ощадбанк» спостерігається нестабільність, зумовлена як зовнішніми шоками, так і змінами попиту на валютні послуги (табл.2.3).

Таблиця 2.3 – Динаміка комісійних доходів та витрат від операцій з іноземною валютою АТ «Ощадбанк» за 2019-2024 рр.

Рік	Комісійні доходи від операцій з іноземною валютою, млн. грн	Приріст, %	Комісійні витрати від операцій з іноземною валютою, млн. грн	Приріст, %
2019	131		14	
2020	108	-17,56	27	92,86
2021	122	12,96	33	22,22
2022	140	14,75	40	21,21
2023	231	65,00	119	197,50
2024	242	4,76	180	51,26

Джерело: розроблено автором за даними [53]

У 2020 році АТ «Ощадбанк» зазнав зниження комісійних доходів на 17,56%, що можна пояснити спадом економічної активності на тлі пандемії COVID-19. Водночас комісійні витрати різко зросли майже вдвічі, що свідчить про здорожчання валютних транзакцій та підвищення витрат на забезпечення обслуговування валютних операцій. У 2021-2022 роках спостерігалось поступове відновлення доходів АТ «Ощадбанк», що відображає часткову стабілізацію економіки. У 2023 році обидва показники різко зросли: доходи на 65%, витрати майже утричі, що пов'язано з підвищеним попитом на валютні операції в умовах війни та валютних обмежень. У 2024 році темпи зростання доходів сповільнилися до 4,76%, тоді як витрати продовжили рости високими темпами, що свідчить про зміну структури валютних послуг та зростання операційних витрат АТ «Ощадбанк». Загалом динаміка демонструє високу чутливість доходів і витрат до макроекономічної ситуації.

Аналіз сальдо комісійних доходів і витрат від операцій з іноземною валютою АТ «Ощадбанк» свідчить про поступове зменшення прибутковості цих операцій (рис.2.4).

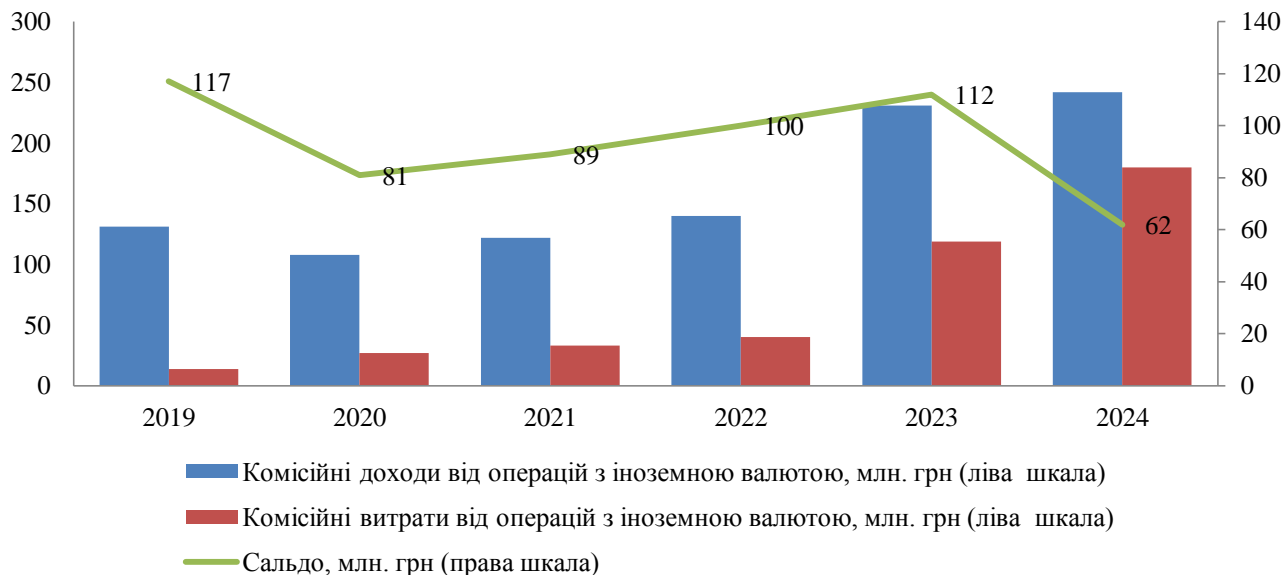

Рисунок 2.4 – Сальдо комісійних доходів та витрат від операцій з іноземною валютою АТ «Ощадбанк» за 2019-2024 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [53]

У 2019 році сальдо становило 117 млн грн, що вказувало на значне перевищення доходів над витратами. У 2020 році сальдо зменшилося до 81 млн грн на тлі зростання витрат та падіння доходів через кризові явища, пов'язані з пандемією. У 2021 та 2022 роках спостерігалось невелике відновлення до 89 млн грн і 100 млн грн відповідно, що свідчить про часткову стабілізацію діяльності. У 2023 році сальдо зросло до 112 млн грн попри різке збільшення витрат, що свідчить про ефективне управління доходною частиною у кризових умовах. Однак у 2024 році сальдо знизилося до 62 млн грн, що вказує на значне зростання витрат, які почали випереджати динаміку доходів. Така тенденція є наслідком підвищених витрат на операційну діяльність у воєнний час та зміни у валютній політиці АТ «Ощадбанк».

Підсумовуючи результати аналізу, можна зазначити, що АТ «Ощадбанк» протягом 2019-2024 років демонстрував здатність адаптувати валютні операції до складних економічних умов, зберігаючи позитивне сальдо комісійних доходів. Однак загальна динаміка свідчить про зменшення рентабельності валютних послуг, що пояснюється зростанням витрат на тлі війни, економічної нестабільності та змін у регуляторному середовищі. Банк зіткнувся із зростанням

вартості валютних транзакцій, що потребує оптимізації витратної частини та підвищення ефективності операцій.

АТ «Креді Агріколь Банк» є одним із провідних банків України, що входить до складу міжнародної банківської групи Crédit Agricole. Банк спеціалізується на обслуговуванні корпоративних і роздрібних клієнтів, активно надаючи послуги у сфері валютних операцій. Завдяки приналежності до міжнародної групи, АТ «Креді Агріколь» має можливість залучати кращі світові практики у сфері валютного бізнесу. У динаміці комісійних доходів і витрат від операцій з іноземною валютою АТ «Креді Агріколь» спостерігається загалом стабільний розвиток із незначними коливаннями (табл.2.4).

Таблиця 2.4 – Динаміка комісійних доходів та витрат від операцій з іноземною валютою АТ «Креді Агріколь» за 2019-2024 рр.

Рік	Комісійні доходи від операцій з іноземною валютою, млн. грн	Приріст, %	Комісійні витрати від операцій з іноземною валютою, млн. грн	Приріст, %
2019	260		13	
2020	244	-6,15	22	69,23
2021	296	21,31	20	-9,09
2022	286	-3,38	16	-20,00
2023	319	11,54	20	25,00
2024	322	0,94	22	10,00

Джерело: розроблено автором за даними [54]

У 2020 році комісійні доходи знизилися на 6,15%, що пов'язано з падінням обсягів зовнішньоекономічної діяльності через пандемію COVID-19. Водночас комісійні витрати зросли на 69,23%, що свідчить про збільшення вартості обслуговування валютних операцій у кризовий період. У 2021 році доходи значно зросли на 21,31%, а витрати дещо скоротилися, що свідчить про покращення операційної ефективності. У 2022 році на тлі війни доходи скоротилися на 3,38%, проте витрати продовжили знижуватися, що дозволило банку зберігати стабільність. У 2023 році спостерігалось поживлення діяльності, доходи зросли на 11,54%, витрати – на 25%, що відображає зростання попиту на валютні послуги серед клієнтів. У 2024 році темпи зростання доходів сповільнилися до 0,94%, а

витрати зросли на 10%, що свідчить про стабілізацію попиту та помірне збільшення операційних витрат.

Аналіз комісійних доходів і витрат від операцій з іноземною валютою АТ «Креді Агріколь» роки демонструє стабільно високе позитивне сальдо (рис.2.5).

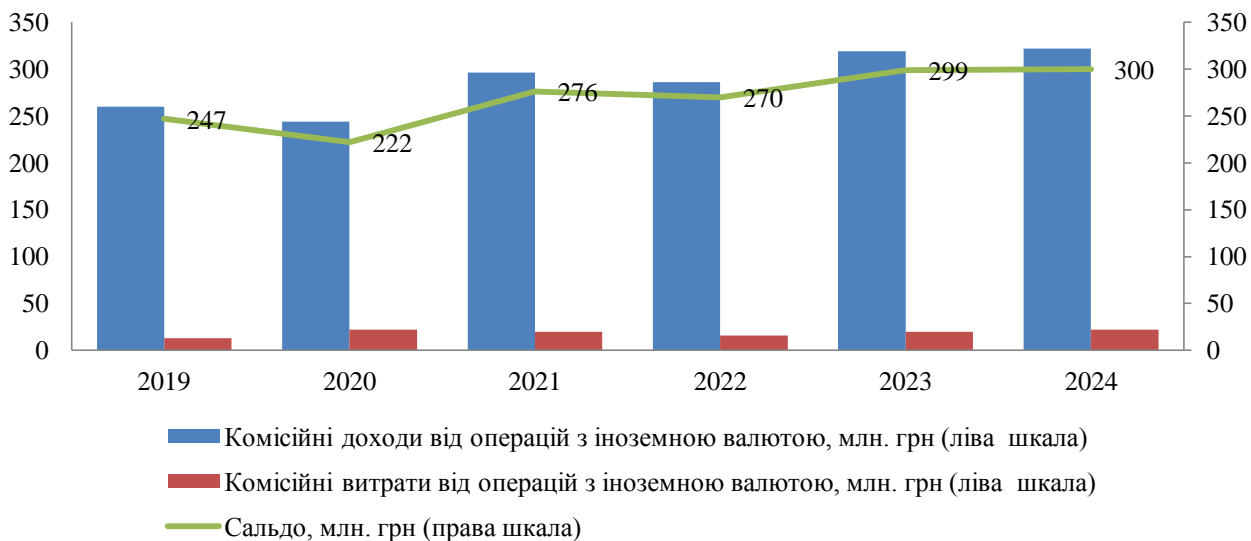

Рисунок 2.5 – Сальдо комісійних доходів та витрат від операцій з іноземною валютою АТ «Креді Агріколь» за 2019-2024 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [54]

У 2019 році сальдо становило 247 млн грн і лише незначно скоротилося у 2020 році до 222 млн грн, що було очікувано в умовах пандемії. У 2021 році сальдо зросло до 276 млн грн завдяки відновленню економічної активності та ефективному контролю витрат. У 2022 році сальдо дещо знизилося до 270 млн грн, що вказує на вплив військових дій, однак рівень залишався стабільно високим. У 2023 році АТ «Креді Агріколь» покращив результати до 299 млн грн, продемонструвавши хорошу адаптивність до складної економічної ситуації. У 2024 році сальдо зросло до 300 млн грн, що підтверджує здатність АТ «Креді Агріколь» зберігати рентабельність валютних операцій. Висока сталість позитивного сальдо свідчить про добре вибудовану політику ціноутворення та витрат в операціях із валютою.

Підсумовуючи результати аналізу, можна зазначити, що АТ «Креді Агріколь» продемонстрував високу стійкість та ефективність валютного бізнесу в

умовах складної економічної ситуації. Банк зумів зберегти стабільно високий рівень комісійних доходів та позитивне сальдо попри економічні виклики, пандемію та військові дії, а ефективне управління витратами на валютні операції дозволило мінімізувати негативні впливи зовнішнього середовища.

АТ «Банк Кредит Дніпро» – банк із приватним капіталом, що орієнтується на обслуговування корпоративних клієнтів, малого та середнього бізнесу, а також фізичних осіб. Банк активно працює на валютному ринку, пропонуючи послуги купівлі-продажу валюти, міжнародних розрахунків та супроводу зовнішньоекономічної діяльності. У динаміці комісійних доходів та витрат від операцій з іноземною валютою АТ «Банк Кредит Дніпро» спостерігається певна нестабільність, зумовлена як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками (табл.2.5).

Таблиця 2.5 – Динаміка комісійних доходів та витрат від операцій з іноземною валютою АТ «Банк Кредит Дніпро» за 2019-2024 рр.

Рік	Комісійні доходи від операцій з іноземною валютою, млн. грн	Приріст, %	Комісійні витрати від операцій з іноземною валютою, млн. грн	Приріст, %
2019	39		1	
2020	34	-12,82	0,6	-40,00
2021	58	70,59	1	66,67
2022	46	-20,69	0,3	-70,00
2023	53	15,22	0,9	200,00
2024	55	3,77	1	11,11

Джерело: розроблено автором за даними [55]

У 2020 році комісійні доходи від операцій з іноземною валютою АТ «Банк Кредит Дніпро» знизилися на 12,82%, що пов'язано із загальним скороченням економічної активності через пандемію COVID-19. Водночас витрати скоротилися на 40%, що свідчить про ефективні заходи щодо оптимізації витратної частини. У 2021 році АТ «Банк Кредит Дніпро» досяг значного зростання доходів на 70,59%, що обумовлено відновленням економіки та збільшенням валютних операцій. У 2022 році через початок повномасштабної війни доходи впали на 20,69%, однак витрати ще більше знизилися, що дозволило утримати позитивне сальдо. У 2023 році доходи зросли на 15,22%, відображаючи

поступову адаптацію економіки та відновлення попиту на валютні послуги. У 2024 році доходи зросли помірно на 3,77%, що свідчить про стабілізацію ринку. Загалом АТ «Банк Кредит Дніпро» демонстрував здатність швидко реагувати на зміни ринкового середовища та утримувати баланс між доходами та витратами.

Аналіз комісійних доходів і витрат від операцій з іноземною валютою АТ «Банк Кредит Дніпро» також вказує на стійке збереження позитивного фінансового результату (рис.2.6).

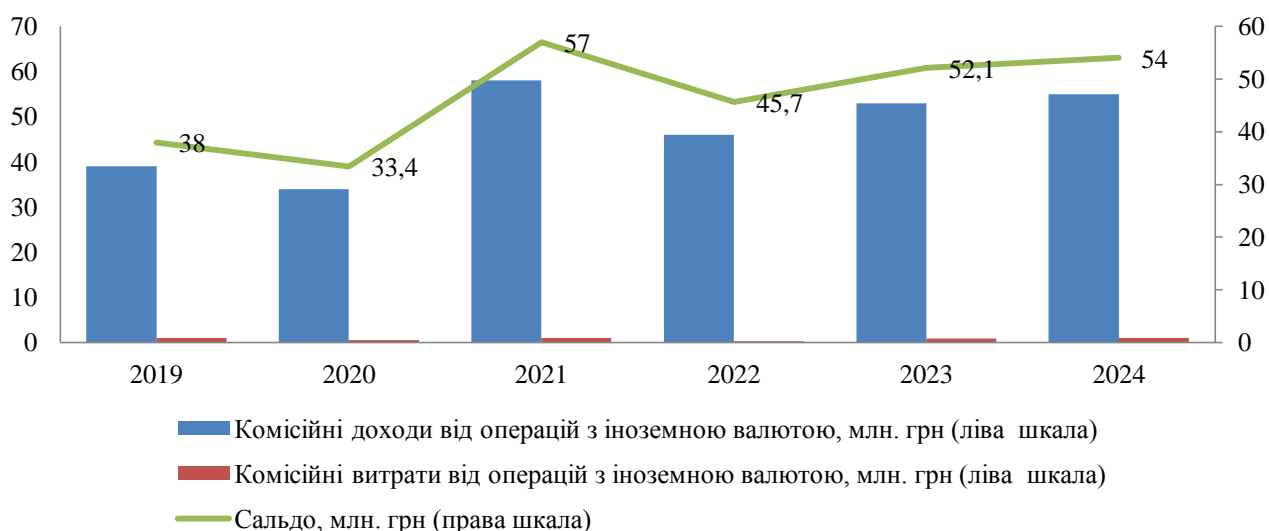

Рисунок 2.6 – Сальдо комісійних доходів та витрат від операцій з іноземною валютою АТ «Банк Кредит Дніпро» за 2019-2024 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [55]

У 2019 році сальдо склало 38 млн грн, а в 2020 році дещо знизилося до 33,4 млн грн на тлі зменшення загальних обсягів операцій. Проте вже у 2021 році сальдо різко зросло до 57 млн грн завдяки суттєвому збільшенню доходів і контролю витрат. У 2022 році, попри війну, банк утримав сальдо на рівні 45,7 млн грн, що свідчить про здатність адаптувати бізнес-модель до надзвичайних умов. У 2023 році позитивне сальдо зросло до 52,1 млн грн завдяки частковому відновленню валютної активності клієнтів. У 2024 році банк зберіг високе сальдо на рівні 54 млн грн, що свідчить про стабільність комісійного доходу. Така динаміка підтверджує ефективність управлінських рішень та гнучкість стратегії розвитку валютного бізнесу.

Узагальнюючи результати аналізу, можна зробити висновок, що АТ «Банк Кредит Дніпро» продемонстрував високу стійкість та адаптивність у сфері валютного бізнесу. Банк зумів не лише зберегти, але й у ряді періодів наростити обсяги комісійних доходів навіть в умовах економічних криз і війни.

Таким чином, валютний ринок України за період 2019-2024 років зазнав суттєвих змін під впливом економічних, політичних і соціальних чинників. Аналіз динаміки обсягів операцій банків і їх клієнтів із безготівковою та готівковою іноземною валютою показав різке зниження активності у 2022 році через повномасштабну війну та часткове відновлення у наступні роки. Поступове збільшення обсягів операцій у 2023-2024 роках свідчить про адаптацію фінансової системи до нових умов, хоча рівень довоєнної активності ще не відновлено. Зміна сальдо операцій із готівковою валютою в бік продажу банками та купівлі клієнтами підкреслює зростання попиту населення на валютні заощадження в умовах невизначеності. Загалом результати аналізу свідчать про високу чутливість валютного ринку України до внутрішніх і зовнішніх шоків та необхідність подальшої стабілізації фінансового середовища.

2.2 Зарубіжний досвід діяльності банків на валютному ринку

Діяльність банків на валютному ринку є важливою складовою міжнародної фінансової системи. Вивчення зарубіжного досвіду дозволяє краще зрозуміти ефективні моделі роботи в умовах глобальної конкуренції. Світовий валютний ринок демонструє динамічний розвиток під впливом фінансових, економічних та технологічних факторів. Особливості операцій, структури учасників і застосування інноваційних підходів створюють нові можливості для банків. Аналіз цих аспектів є необхідним для розробки сучасних стратегій діяльності на валютному ринку.

Обсяги торгів на валютному ринку визначають рівень активності та значущість даного сегмента світової економіки (рис.2.7).

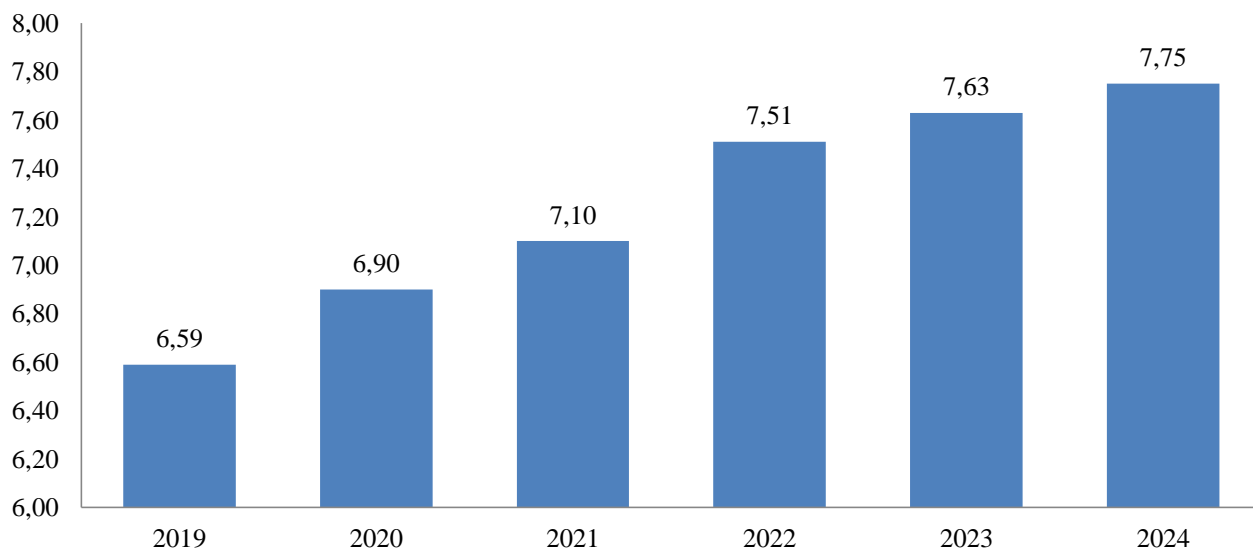

Рисунок 2.7 – Загальний середньоденний обсяг торгів на валютному ринку в світі за 2019-2024 рр., трлн дол США в еквіваленті

Джерело: розроблено автором за даними [56]

Середньоденний обсяг торгів на валютному ринку світу демонстрував стійке зростання у період 2019-2024 років. З 6,59 трлн доларів США у 2019 році обсяги зросли до 7,75 трлн доларів у 2024 році, що свідчить про збільшення активності на ринку. Основними причинами такого зростання є глобалізація фінансових потоків, розвиток цифрових технологій у торгівлі та підвищення ролі валютних операцій у міжнародних розрахунках. Значний вплив мала також підвищена волатильність валют унаслідок геополітичних подій та змін монетарної політики провідних економік. Зростання обсягів торгів також пов'язане зі збільшенням кількості учасників ринку. Активізація інтересу до валютних операцій з боку інституційних інвесторів і корпоративного сектору додатково стимулювала обсяги торгів. Важливу роль у цьому процесі відіграла й автоматизація угод через електронні торгові платформи, що сприяла зростанню швидкості й масштабів операцій.

Структура учасників формує характер торгівлі та визначає основні напрями руху капіталу на валютному ринку (рис.2.8). Вивчення ролі банків,

корпорацій, фондів та інших інституцій дозволяє краще розуміти динаміку попиту та пропозиції валюти.

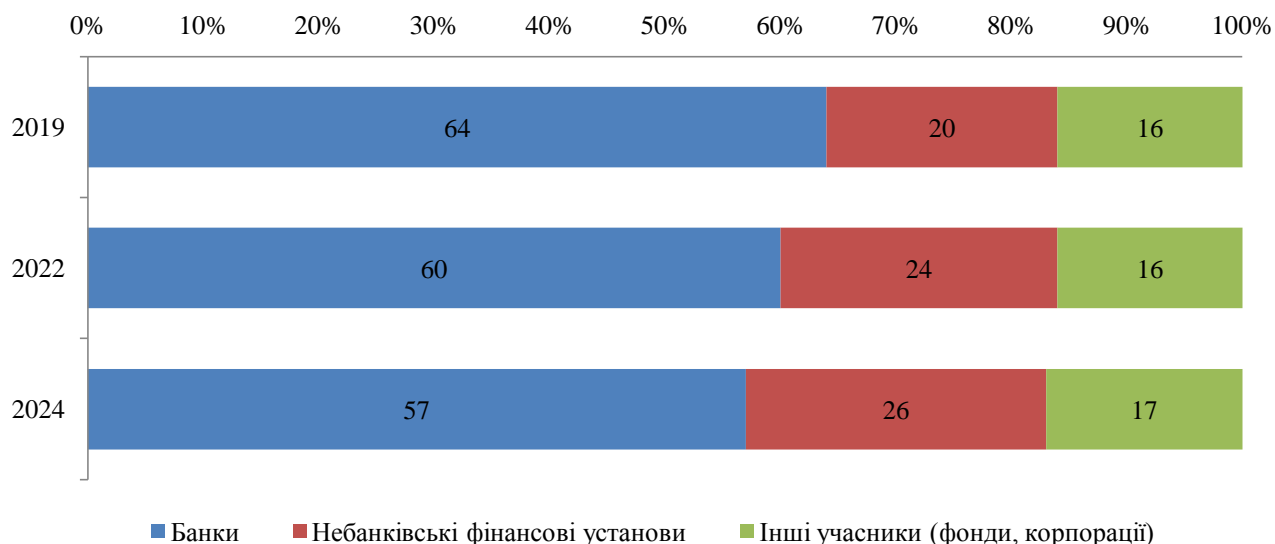

Рисунок 2.8 – Структура учасників валютного ринку в світі за 2019-2024 рр., %

Джерело: розроблено автором за даними [57]

Структура учасників валютного ринку зазнала певних змін, що відображає еволюцію ринкової динаміки. Частка банків зменшилася з 64% у 2019 році до 57% у 2024 році, що свідчить про поступову втрату домінуючих позицій традиційних фінансових інститутів. Натомість небанківські фінансові установи збільшили свою частку з 20% до 26%, що є наслідком зростання ролі інвестиційних фондів, хедж-фондів та пенсійних фондів. Одночасно частка інших учасників, таких як транснаціональні корпорації та приватні інвестори, залишилася відносно стабільною з невеликим зростанням. На таку структуру вплинули технологічні зміни, що спростили доступ до валютного ринку новим гравцям. Лібералізація фінансових ринків у багатьох країнах також сприяла зростанню активності небанківського сектора. Важливим чинником стало зростання попиту на високочастотну торгівлю та алгоритмічні стратегії, які частіше використовуються небанківськими інвесторами.

Зарубіжні банки використовують широкий спектр валютних операцій та інструментів для задоволення потреб клієнтів і управління власними ризиками.

Вони пропонують клієнтам широкий набір валютних інструментів, серед яких найбільш поширеними є спотові угоди, форварди, свопи, опціони та необмінні форварди (NDF). Зарубіжні банки виступають не тільки посередниками, а й маркет-мейкерами, забезпечуючи ліквідність на ринку деривативів.

Прикладом ефективної діяльності на валютному ринку є Deutsche Bank, який неодноразово визнавався одним із провідних постачальників ліквідності за форвардами, свопами та опціонами: у 2022 році банк отримав відповідні нагороди за кращу ліквідність у цих сегментах. У 2021 році Deutsche Bank реалізував рекордну кількість угод – 61 480 – та обробив 1,93 мільйона запитів на котирування (RFQ), що свідчить про високу ефективність обслуговування клієнтів. Значним досягненням стало також впровадження нових функцій у систему ціноутворення опціонів – «Autoblotter» та «auto unwind» що дало змогу клієнтам краще контролювати складні угоди [58].

Водночас інші великі гравці активно розвивають співпрацю для посилення своїх позицій: так, у 2023 році MUFG Bank оголосив про об'єднання зусиль із Morgan Stanley для інтеграції глобальної FX-платформи MS, що дозволить покращити моделювання цін та розширити продуктову лінійку, зокрема в частині NDF та FX-опціонів для клієнтів в Азії [59].

Крім традиційних продуктів, банки дедалі частіше пропонують клієнтам складні структуровані рішення, серед яких опціональні стратегії та форвардні зони, що дозволяють гнучко хеджувати валютні ризики відповідно до індивідуальних потреб великих корпоративних клієнтів. Розвиток валютних інструментів і розширення доступу до інноваційних продуктів сприяють зміцненню позицій банків на глобальному ринку та підвищенню їхньої конкурентоспроможності.

Окремі валюти займають домінуючі позиції на світовому валютному ринку (рис.2.9). Вивчення структури торгів за валютами дозволяє визначити ключові напрями міжнародної фінансової взаємодії.

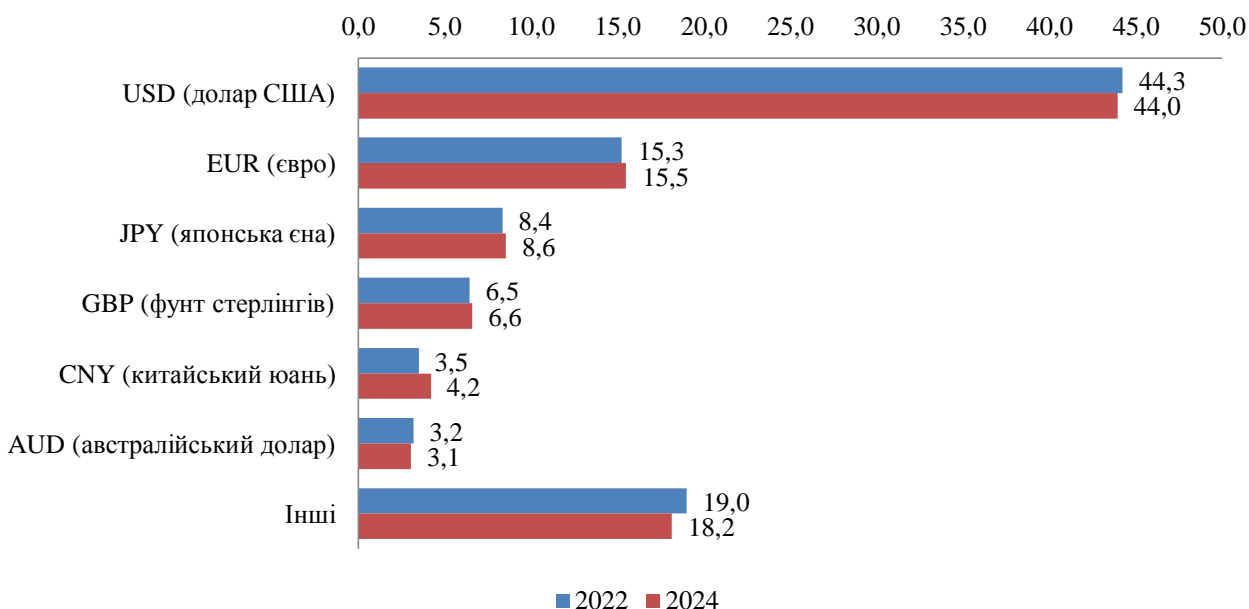

Рисунок 2.9 – Найбільш активно торговані валюти в світі за 2022-2024 рр., %

Джерело: розроблено автором за даними [60]

Найбільш активно торговані валюти у світі демонструють збереження домінування долара США при незначних змінах у розподілі часток. Частка долара США знизилася з 44,3% у 2022 році до 44% у 2024 році, що вказує на поступову, але дуже повільну диверсифікацію валютного ринку. Євро та японська єна дещо зміцнили свої позиції, відображаючи економічне відновлення ЄС та стабільність японської фінансової системи. Зростання частки китайського юаня з 3,5% до 4,2% є особливо помітним і свідчить про розширення міжнародного використання юаня в торгівлі та інвестиціях. Фунт стерлінгів також продемонстрував незначне зміцнення позицій, що пов'язане із стабілізацією ситуації після виходу Великої Британії з ЄС. Зменшення частки австралійського долара відображає вплив нестабільності на сировинних ринках, які традиційно підтримували його позиції. Загалом, спостерігається тенденція до поступової диверсифікації валютної торгівлі з помірним зростанням ролі нових фінансових центрів.

Управління валютними ризиками є критичним аспектом діяльності банків на міжнародних ринках. Дослідження існуючих стратегій допомагає зрозуміти, як зарубіжні банки захищають свої фінансові результати від негативних змін

валютних курсів. Сучасні стратегії хеджування зарубіжних банків охоплюють використання широкого спектру деривативів та аналітичних інструментів, що дозволяють ефективно мінімізувати вплив коливань валютних курсів на фінансові результати. Одним із основних інструментів залишаються форвардні контракти, зокрема необмінні форварди (NDF), які широко застосовуються для валют із обмеженим доступом на міжнародні ринки. Наприклад, MUFG Bank активно спеціалізується на NDF-угодах в азійських валютах, що дозволяє його клієнтам здійснювати хеджування в умовах обмеженої ліквідності та регуляторних бар'єрів [59]. Водночас провідні банки розвивають інші інструменти захисту, такі як валютні опціони: Deutsche Bank впровадив функціонал «Autoblotter» та «auto unwind», які дають змогу автоматизувати вихід із опціонних позицій і тим самим зменшити ризик збитків у випадку несподіваних змін ринкової ситуації [58].

Ще одним важливим напрямом розвитку стратегій управління валютними ризиками є впровадження нових моделей розрахунків із мінімізацією контрагентських ризиків. Так, рішення на основі блокчейну, реалізоване Wells Fargo та HSBC, дозволяє значно прискорити процес клірингу валютних угод, що знижує ризик непроведення платежів і підвищує надійність розрахунків [61]. Паралельно банки активно інвестують у створення прогностичних аналітичних платформ: наприклад, HSBC через систему AI Markets надає клієнтам можливість самостійно проводити моделювання ризиків та оцінювати потенційні наслідки змін валютних курсів для своїх інвестиційних портфелів. Це дозволяє не лише своєчасно реагувати на зміну ринкових умов, але й будувати проактивні стратегії захисту від можливих втрат.

Загалом, сучасне управління валютними ризиками включає як використання традиційних фінансових інструментів, так і впровадження новітніх технологічних рішень на базі штучного інтелекту та розподілених реєстрів (DLT). У комплексі ці підходи свідчать про те, що банки США, Європи та Азії активно адаптують свою діяльність до нових викликів, оптимізуючи процеси валютних операцій і забезпечуючи високий рівень захисту інтересів своїх клієнтів у глобальному фінансовому середовищі.

Технологічний прогрес змінює підходи до організації торгівлі на валютному ринку. Розгляд цифрової трансформації дозволяє краще зрозуміти нові можливості для банків у цій сфері. Це відкриває перспективи для оптимізації валютних операцій та підвищення їх ефективності. Зарубіжні банки активно впроваджують електронні платформи та мобільні сервіси для здійснення FX-торгівлі, орієнтуючись на потреби як корпоративних, так і приватних клієнтів. Наприклад, Bank of America зайняв провідні позиції за рівнем розвитку цифрового банкінгу завдяки платформі CashPro, яка об'єднує можливості мобільного додатку з інтеграцією у системи управління фінансами на підприємствах (TMS/ERP), що дозволяє клієнтам миттєво проводити валютні операції онлайн [62].

Значна увага приділяється також оптимізації процесів розрахунків. Наприклад, State Street створив платформу StreetFX, яка автоматизує виконання валютних обмінних операцій шляхом інтеграції з системою DTCC. Використання StreetFX дозволяє скоротити операційний цикл з двох днів (T+2) до одного дня (T+1), що значно знижує операційні витрати та ризики для учасників ринку [63].

У Китаї банки також активно розвивають онлайн-сервіси для обслуговування клієнтів. Наприклад, система «Forextrading» від ICBC надає можливість здійснювати валютні операції цілодобово з розширеними функціями управління ордерами та встановленням гнучких термінів угод до 120 годин, що відповідає запиту клієнтів на більшу гнучкість і контроль [64].

Поряд із розвитком електронних платформ банки активно експериментують із передовими технологіями кібербезпеки та штучного інтелекту для захисту і підвищення якості обслуговування клієнтів на валютному ринку. У грудні 2023 року HSBC став першим банком, який впровадив технологію квантового розподілення ключів (Quantum Key Distribution) для захисту FX-платформи, що базується на штучному інтелекті [65]. У рамках цього пілотного проєкту банк захистив валютну операцію на суму €30 млн (валютна пара EUR/USD), що стало значним кроком у підготовці до нових типів кібератак, які можуть виникнути у майбутньому з розвитком квантових обчислень.

Одночасно HSBC активно розвиває платформу AI Markets, яка є цифровим рішенням на базі глибинного машинного навчання та технологій обробки природної мови (NLP) [58]. Ця платформа дозволяє клієнтам отримувати доступ до історичних та реальних ринкових даних, генерувати торгові аналітики за допомогою запитів у природній мові та здійснювати валютні операції через єдиний інтегрований інтерфейс. Використання NLP-двигуна дозволяє швидко отримувати індивідуалізовані фінансові звіти, аналізувати глобальні пули ліквідності у сфері валют та процентних ставок, а також проводити моделювання ризиків для оцінки потенційних наслідків валютних шоків на інвестиційні портфелі. Це суттєво розширює можливості клієнтів в управлінні валютними ризиками та прийнятті стратегічних рішень.

Важливим напрямом цифрової трансформації банків є також впровадження технологій блокчейну для оптимізації процесів крос-кордонних валютних розрахунків. Так, J.P. Morgan через платформу Kinexys запровадив використання блокчейн-рахунків у доларах США, євро та фунтах стерлінгів у фінансових центрах Лондона та Франкфурта [66]. Це дозволяє корпоративним клієнтам здійснювати обміни між основними валютами цілодобово з майже миттєвим завершенням операцій, що суттєво зменшує часові витрати та ризики, пов'язані з традиційною процедурою валютного клірингу.

Подібні рішення впроваджують й інші великі банки: Wells Fargo і HSBC використовують платформу Baton Core-FX, побудовану на технології розподіленого реєстру (DLT), яка дозволяє здійснювати двосторонній розрахунок валютних операцій безпосередньо між контрагентами за декілька хвилин, уникаючи участі в традиційній системі CLS [59]. Це дозволяє суттєво знизити контрагентські ризики, операційні витрати та підвищити прозорість процесу розрахунків.

Загалом, зарубіжні банки активно вибудовують інфраструктуру для підтримки безперервних валютних розрахунків, орієнтованих на максимальну швидкість, безпеку та зниження витрат за рахунок цифрових валютних сховищ і новітніх технологічних рішень.

Таким чином, зарубіжний досвід діяльності банків на валютному ринку демонструє високий рівень динаміки та інноваційності. Банки не лише активно здійснюють валютні операції, а й постійно вдосконалюють інструменти для торгівлі та управління ризиками. Структура учасників ринку змінюється, зростає роль небанківських установ і цифрових платформ. Найбільш активно торговані валюти залишаються стабільними, однак поступово зростає значення азійських валют. Використання новітніх технологій є ключовим фактором підвищення ефективності та безпеки валютних операцій у сучасних умовах.

2.3 Проблеми та перспективи розвитку діяльності банків на валютному ринку України

Діяльність банків на валютному ринку України стикається з низкою серйозних викликів, що стримують її розвиток (рис.2.10).

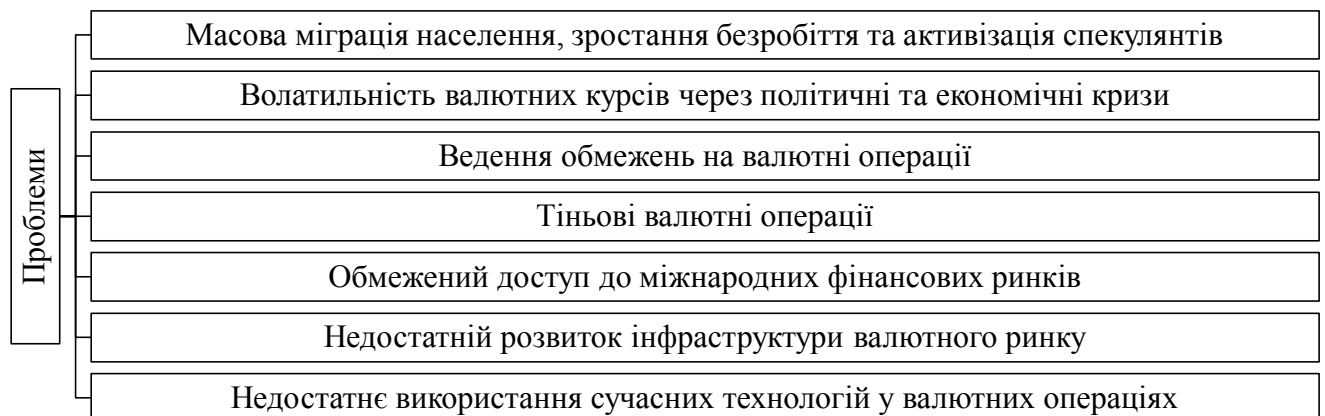

Рисунок 2.10 – Проблеми розвитку діяльності банків на валютному ринку України

Джерело: розроблено автором за даними [67-70]

Розглянемо проблеми розвитку діяльності банків на валютному ринку України детальніше.

1. Масова міграція населення, зростання безробіття та активізація спекулянтів суттєво впливають на розвиток валютного ринку України [67, с.45]. Через погіршення економічних умов значна частина населення змушена шукати кращі можливості за кордоном, що призводить до зменшення обсягу валютних надходжень через банківську систему, оскільки частина переказів здійснюється через неофіційні канали. Безробіття, у свою чергу, знижує купівельну спроможність громадян та обмежує їхню активність на валютному ринку. У таких умовах спекулянти відіграють все більш помітну роль, прагнучи отримати прибуток на курсових коливаннях. Їхня діяльність підвищує нестабільність валютного курсу та ускладнює роботу банківських установ. Ринок стає вразливішим до панічних настроїв серед населення та бізнесу, а банки втрачають частину своїх клієнтів і доходів через відтік капіталу в неформальний сектор. Подолання цих викликів вимагає комплексних заходів із підвищення економічної стабільності та стимулювання внутрішнього попиту.

2. Волатильність валютних курсів через політичні та економічні кризи створює додаткові ризики для функціонування банків на валютному ринку [68, с.145]. Часті зміни курсу національної валюти ускладнюють прогнозування фінансових потоків і планування валютних операцій. Політична нестабільність супроводжується девальваційними очікуваннями серед населення та бізнесу, що змушує банки збільшувати витрати на хеджування валютних ризиків або ж знижувати обсяги валютних операцій. Економічні кризи ведуть до скорочення інвестиційної активності та погіршення ліквідності на ринку, а непередбачувані валютні коливання сприяють панічним настроям та масовому вилученню валютних вкладів. Банки змушені працювати в умовах підвищеної невизначеності та обмеженої довіри з боку клієнтів. Волатильність курсів негативно впливає і на зовнішньоекономічну діяльність компаній, які є клієнтами банків, що створює додаткове навантаження на валютний ринок і посилює загальну фінансову нестабільність. Для зменшення впливу криз необхідно підвищувати стійкість банківського сектору та розвивати механізми валютного регулювання.

3. Ведення обмежень на валютні операції також є важливою проблемою для розвитку банківської діяльності в Україні. Регуляторні обмеження запроваджуються для стабілізації курсу гривні та захисту валютних резервів, проте вони обмежують свободу дій банків і знижують обсяги їхніх валютних операцій [69, с.131]. Клієнти, які стикаються з труднощами в проведенні валютних транзакцій, шукають альтернативні шляхи обігу валюти, що веде до скорочення офіційного валютного обігу та активізації тіньового ринку. Банки змушені витратити додаткові ресурси на адаптацію до нових правил та забезпечення їх виконання. Обмеження також негативно впливають на репутацію банків, оскільки клієнти вважають їх відповідальними за труднощі у валютних розрахунках. У деяких випадках жорстке валютне регулювання призводить до зменшення обсягів зовнішньоекономічної діяльності підприємств, що послаблює загальну економічну активність та скорочує надходження іноземної валюти до країни. Для ефективного розвитку банківського сектора потрібен баланс між регуляторними заходами і свободою валютного обігу.

4. Тіньові валютні операції, включаючи використання неформальних систем переказів, таких як «Hawala», становлять серйозну загрозу для банківського сектору України [70]. Неформальні канали переказу валютних коштів обходять офіційний банківський нагляд, що призводить до втрати значних обсягів валютних надходжень. Відсутність контролю над такими потоками підвищує ризики фінансування терористичної діяльності та відмивання коштів. Система «Hawala» дозволяє швидко й анонімно здійснювати міжнародні перекази, що приваблює клієнтів, незадоволених високими банківськими тарифами чи обмеженнями. Це знижує довіру до офіційного банківського сектору та послаблює його фінансові позиції. Тіньові операції сприяють зростанню нелегальної економічної активності та посилюють нестабільність валютного ринку. Банки втрачають частину клієнтів, які надають перевагу швидким і дешевим неофіційним переказам, що ускладнює моніторинг грошових потоків і послаблює можливості держави щодо валютного регулювання. Для боротьби з тіньовими операціями необхідно створювати привабливі умови для офіційних

переказів та посилювати контроль за фінансовими операціями. Водночас важливо підвищувати фінансову грамотність населення і сприяти розвитку сучасних та доступних банківських послуг.

5. Обмежений доступ до міжнародних фінансових ринків суттєво стримує розвиток банківського сектору в Україні. Геополітична нестабільність знижує довіру міжнародних інвесторів до української фінансової системи, а багато іноземних банків і фондів уникають співпраці з українськими установами через високі ризики. Обмеження доступу до глобальних ринків ускладнює залучення іноземного капіталу, необхідного для фінансування валютних операцій. Це також негативно впливає на можливості банків диверсифікувати свої валютні активи та пасиви. Крім того, обмежений доступ до міжнародних платформ розрахунків і клірингу ускладнює ефективну роботу на валютних ринках. Банки змушені працювати переважно з внутрішніми ресурсами, що обмежує обсяги валютних операцій. Внаслідок цього зменшується їхня роль у міжнародних фінансових потоках. Для подолання цієї проблеми необхідна активна інтеграція української фінансової системи у світовий ринок та посилення міжнародної співпраці.

6. Недостатній розвиток інфраструктури валютного ринку є серйозним бар'єром для ефективної діяльності вітчизняних банків на валютному ринку. Відсутність сучасних електронних платформ для торгівлі валютою обмежує швидкість та якість проведення валютних операцій. Нестача автоматизованих систем клірингу збільшує операційні ризики і затримки в розрахунках. Багато банків змушені використовувати застарілі технології, що не відповідають сучасним міжнародним стандартам, що знижує їхню привабливість для клієнтів, які очікують високої швидкості та безпеки обслуговування. Водночас відсутність належної інфраструктури зменшує прозорість ринку і ускладнює контроль за валютними операціями. Недостатній рівень інтеграції внутрішніх систем із міжнародними платформами також обмежує доступ до глобальної ліквідності. Через це вітчизняні банки не можуть ефективно хеджувати валютні ризики та оптимізувати свої валютні портфелі. Розвиток інфраструктури є критично важливим для підвищення ефективності валютного ринку. Вирішення цієї

проблеми потребує державної підтримки та активного залучення приватних інвестицій у технологічну модернізацію.

7. Недостатнє використання сучасних технологій у валютних операціях значно знижує ефективність банківської діяльності в Україні. Багато банків досі використовують традиційні системи обробки операцій, що не забезпечують необхідної швидкості та надійності. Відставання у впровадженні автоматизованих систем торгівлі обмежує можливості оперативного реагування на зміни валютних курсів. Використання технологій блокчейн у валютних операціях залишається на початковому етапі, що знижує рівень прозорості та безпеки транзакцій. Сучасні фінансові технології дозволяють оптимізувати процеси, зменшити витрати і підвищити довіру клієнтів. Без їхнього впровадження банки втрачають конкурентні переваги на світовому ринку. Крім того, недостатній розвиток технологічної бази ускладнює боротьбу з шахрайством та нелегальними валютними операціями. Використання застарілих систем також призводить до підвищення операційних ризиків і витрат на їхню підтримку. Активне впровадження фінансових інновацій має стати пріоритетом для підвищення ефективності валютних операцій українських банків.

Перспективи розвитку діяльності банків на валютному ринку України пов'язані з подоланням існуючих викликів та активною інтеграцією у світову фінансову систему. Стабілізація політичної та економічної ситуації в країні створить сприятливі умови для зростання довіри як з боку внутрішніх клієнтів, так і міжнародних інвесторів. Розширення можливостей доступу до міжнародних фінансових ринків дозволить українським банкам залучати більше іноземного капіталу, підвищуючи ліквідність та конкурентоспроможність на валютному ринку. Активна участь у міжнародних валютних операціях сприятиме зміцненню позицій банків та покращенню їхнього фінансового стану. Важливим напрямом розвитку має стати модернізація інфраструктури валютного ринку, що включає впровадження сучасних електронних платформ для торгівлі валютою та удосконалення систем розрахунків і клірингу.

Суттєве значення має впровадження інноваційних технологій у сфері валютних операцій. Використання автоматизованих систем торгівлі, блокчейн-технологій і штучного інтелекту дозволить банкам підвищити швидкість обробки транзакцій, забезпечити прозорість операцій та зменшити витрати. Окрім того, цифровізація валютного ринку сприятиме залученню нових клієнтів і створенню конкурентних продуктів для фізичних та юридичних осіб. Подолання тіньових валютних операцій також є важливим аспектом перспективного розвитку. Створення привабливих умов для офіційних переказів, зниження тарифів на валютні операції та підвищення фінансової грамотності населення допоможуть зменшити частку неформального обігу валюти.

Зміцнення співпраці банків із міжнародними фінансовими організаціями відкриє доступ до нових технологій, знань і фінансових ресурсів. Участь у глобальних ініціативах з розвитку валютних ринків підвищить рівень довіри до української фінансової системи. Реформування нормативно-правового середовища, спрямоване на лібералізацію валютного регулювання та посилення захисту прав інвесторів, стане додатковим стимулом для зростання банківської активності на валютному ринку. Перспективи розвитку також передбачають активізацію навчання персоналу банків новітнім технологіям і сучасним методам валютного управління. Комплексна реалізація цих заходів дасть змогу українським банкам не лише зміцнити свої позиції на внутрішньому ринку, а й успішно конкурувати на міжнародному рівні.

Таким чином, розвиток банківської діяльності на валютному ринку України стримується сукупністю внутрішніх та зовнішніх чинників. Масова міграція, нестабільний валютний курс, а також обмеження валютних операцій знижують довіру клієнтів. Тіньові ринки та недостатня технологічна база ще більше ускладнюють ситуацію. Для стабілізації та розвитку необхідні активні реформи, інвестиції в інфраструктуру та впровадження сучасних технологій.

ВИСНОВКИ

1. Валюта є невід'ємною складовою економічних відносин, виконуючи роль засобу обміну, збереження вартості та вимірювання цінності товарів і послуг. Види валюти класифікуються за різними ознаками, що відображає рівень інтеграції країни у світову фінансову систему, правові обмеження та особливості використання. Валютний ринок забезпечує обіг валюти, регулює процеси купівлі-продажу та сприяє ефективному розподілу фінансових ресурсів у міжнародному масштабі. Його структурованість дозволяє виділити різні сегменти, що спеціалізуються на міжнародній торгівлі, трансфертах, спекулятивних операціях та інших фінансових угодах. Класифікація валютного ринку за формою організації, суб'єктами, терміновістю операцій та рівнем регулювання дає змогу визначити його особливості та механізми функціонування. Основні функції валютного ринку включають підтримку міжнародної торгівлі, регулювання валютних курсів, хеджування ризиків та сприяння економічній стабільності. Використання ринкових інструментів та державного регулювання забезпечує баланс між стабільністю та динамічністю валютного середовища.

2. Валютні банківські операції є важливим інструментом управління фінансовими потоками, оскільки вони забезпечують купівлю-продаж, обмін та регулювання валютних активів. Основними елементами валютної операції є економічна доцільність, індикатори ризику та учасники, які визначають її правомірність та відповідність законодавству. Функції банків на валютному ринку включають посередництво між учасниками, трансформацію фінансових ресурсів та контроль за законністю операцій, що дозволяє ефективно регулювати грошові потоки. Види валютних операцій поділяються на поточні торговельні та неторговельні, операції, пов'язані з рухом капіталу, власні та клієнтські операції банків, а також арбітражні операції, що формують комплексну систему валютного регулювання. Вибір валютної стратегії є важливим фактором успішної діяльності банку, оскільки стратегія скорочення допомагає мінімізувати ризики, стратегія

обмеженого зростання передбачає поступове розширення діяльності, а стратегія активного розвитку спрямована на максимізацію прибутку. Використання відповідної стратегії залежить від ринкової ситуації, економічної стабільності та політики банку.

3. Валютний ризик є ключовим фактором, що впливає на фінансові результати банку, оскільки зміни валютних курсів можуть спричиняти як прибутки, так і збитки. Основні види валютних ризиків поділяються за джерелом виникнення, ризиковою позицією, рівнем прийняття рішень, розміром втрат, прогнозованістю та характером обліку, що дозволяє банкам краще оцінювати потенційні загрози. Залежно від специфіки ризиків банки обирають відповідні методи управління. Лімітування валютних операцій та диверсифікація валютного портфеля є важливими елементами контролю над ризиками, а метчінг і неттінг дозволяють ефективно узгоджувати активи та пасиви. Водночас інструменти хеджування, такі як форвардні, ф'ючерсні, опціонні контракти та валютні свопи, дають змогу мінімізувати вплив курсових коливань на фінансову стабільність банку. Оптимальне поєднання цих методів сприяє зниженню валютного ризику та забезпеченню надійності банківської системи.

4. Аналіз операцій банків і їхніх клієнтів на валютному ринку України за 2019-2024 роки дозволяє виявити ключові тенденції та закономірності розвитку цього сегмента. До 2022 року спостерігалось стабільне зростання обсягів операцій, що відображало активізацію економічної діяльності та довіру до банківської системи. Початок війни спричинив різке скорочення обсягів безготівкових і готівкових операцій, запровадження валютних обмежень та зростання попиту на готівкову валюту серед населення. Водночас у 2023-2024 роках видно ознаки поступового відновлення, хоча обсяги залишаються нижчими, ніж у довоєнний період. Сальдо операцій банків демонструє тенденцію до перевищення продажу над купівлею валюти, тоді як клієнти, навпаки, зберігають підвищений попит на іноземну валюту. Основними факторами впливу на валютний ринок були війна, валютна політика НБУ, очікування щодо інфляції та економічного зростання, а також рівень довіри до гривні. Значну роль у змінах

відіграли також обмеження на операції з валютою та зміни у зовнішньоекономічній діяльності. Загалом валютний ринок України залишається вразливим до шоків, але демонструє ознаки стабілізації та поступової адаптації до нових викликів.

5. Аналіз зарубіжного досвіду діяльності банків на валютному ринку показує важливість постійної адаптації до змін глобальної фінансової екосистеми. Загальний обсяг торгів на валютному ринку стабільно зростає, що вказує на зростаючу роль валютних операцій у світовій економіці. Структура учасників ринку змінюється в бік більшої участі небанківських фінансових установ і корпорацій. Банки пропонують широкий спектр валютних інструментів, використовуючи передові технології для підвищення ліквідності та зниження ризиків. Стратегії управління валютними ризиками стають все більш комплексними і технологічно оснащеними. Активне впровадження цифрових платформ, блокчейну та штучного інтелекту змінює характер валютної торгівлі. У майбутньому цифрова трансформація продовжить відігравати визначальну роль у розвитку валютних операцій банків.

6. Банківська діяльність на валютному ринку України залишається вразливою через низку системних проблем. Високий рівень міграції населення та безробіття посилюють нестабільність ринку. Політичні та економічні кризи провокують значну волатильність валютних курсів, що ускладнює планування банківських операцій. Обмеження на валютні операції, введені регуляторами, часто стримують розвиток банківських послуг. Водночас тіньові схеми переказу коштів, такі як «Hawala», витісняють офіційний фінансовий сектор. Українські банки також відчувають обмежений доступ до міжнародних ринків та інвестицій. Недостатній розвиток інфраструктури і фінансових технологій ще більше послаблює конкурентоспроможність банків. Подолання цих викликів можливе через модернізацію ринку, активне залучення інвестицій та впровадження інноваційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про валюту і валютні операції: закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19> (дата звернення 27.02.2025).
2. Харабара В. М., Грешко Р. І. Особливості функціонування валютного ринку України у сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 19. С. 114-121.
3. Кочура С. В. Нормативно–правові засади регулювання валютних правовідносин. *Scientific. Notes of Lviv University of Business and Law*, 2023. № 36. С. 266-271.
4. Horváth D. Money in the digital age: Exploring the potential of central bank digital currency with a focus on social adaptation and education. *Sustainable Futures*. 2023. № 6. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666188823000321> (дата звернення 27.02.2025).
5. Rahmatian A. Central Bank digital currency – is it a new currency? Some definitions and differentiations. *Journal of International Banking Law and Regulation*. 2023. № 38(11). P. 407-413.
6. Тищенко В. Ф., Остапенко В. М. Основи зовнішньоекономічної діяльності та митної справи: навчальний посібник. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. 193 с.
7. Григор'єв Г. С. Міжнародна економіка: практикум. Київ : НаУКМА., 2024. 145 с.
8. Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України: постанова Правління НБУ від 02.01.2019 № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001500-19#Text> (дата звернення 20.03.2025).

9. Вовк О. М., Єрешко Ю. О. Монетарна економіка: навч. посіб. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2024. 100 с.
10. Крамар І. Ю. Фінанси: конспект лекцій. Тернопіль: ТНТУ, 2022. 160 с.
11. Ганзюк С. М. Фінансовий ринок: конспект лекцій. Кам'янське: ДДТУ, 2024. 61 с.
12. Landmesser-Rusek J., Andrzejak J. The topological structure of the global foreign exchange market during crises – comparative network analysis. *Optimum. Economic studies*. 2024. № 1. P. 26-44.
13. Ситник Н. С., Стасишин А. В., Блащук-Девяткіна Н. З., Петик Л. О. Банківська система: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с.
14. Одінокова А. О., Грінько І. М. Розвиток торгівлі на міжнародному валютному ринку: проблеми та шляхи вирішення. *Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"*. 2021. № 19. С. 40-47.
15. Синенко В. М. Особливості функціонування валютного ринку України в умовах економічної невизначеності. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. 2024. № 32. С. 109-114. -
16. Леснік Т. М. Особливості регулювання валютного ринку України в період фінансових криз. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2023. № 10(2). С. 142-147.
17. Павлов К. В., Лялюк А. В., Павлова О. М., Данилюк Т. І. Економіка та організація біржової діяльності: навчальний посібник. Луцьк : ФОП Мажула Ю.М., 2023. 274 с.
18. Латковський П. Міжнародні валютні відносини та їх вплив на валютну політику країни. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 167-174.
19. Кот Т. Ю., Грінько І. М. Вплив коливання валютних курсів на ефективності функціонування світової валютної системи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. №52. С. 114-120.
20. Чубарь О.Г. Форвардні валютні контракти як інструмент хеджування: особливості та перспективи використання в Україні. *Фінансові інструменти*

- сталого розвитку економіки: матер. 5-ої міжнар. наук.-практ. конференції (Чернівці, 27 квітня 2023 р.). Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 323-325.*
21. Магдич А. С., Задоя О. А., Гончарук Б. О. Аналіз ефективності використання інструментів валютної політики в Україні в періоди криз 2008-2009 та 2019-2020 років. *Академічний огляд*. 2024. №1 (60). С. 150-163.
22. Журавльова Т. О., Макаренко Ю. П., Турова Л. Л., Сірко А. Ю. Фінансовий менеджмент у банку. навч. посіб. Дніпро: Пороги, 2021. 360 с.
23. Барахтян Н. В. Проблеми правового регулювання банківських операцій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 49-51.
24. Нікіфоров П. О., Бак Н. А. Фінанси та фінансове посередництво : підручник. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. 452 с.
25. Panda M., Garnayak M. et al. Hadoop in Banking: Event-Driven Performance Evaluation. *The Scientific World Journal*. 2025. № 1. P. 1-11.
26. Мельник С. І., Шевченко Н. В., Висоцька І. Б. Банківська система : навчальний посібник у схемах і таблицях. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 184 с.
27. Грабчук О. М., Марецька О. С. Забезпечення ефективності функціонування механізму активних банківських операцій в умовах війни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 22. С. 75-80.
28. Гладчук О. М., Ткачук І. Я., Харабара В. М. Банківські операції: в схемах, таблицях, коментарях : навч. пос. 2-ге вид., перероб. і доп. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. 222 с.
29. Блащук-Дев'яткіна Н. З., Болюх Д. А. Забезпечення ефективності функціонування банківського сектору України в умовах економічної нестабільності. *Молодий вчений*. 2023. № 9. С. 13-17.
30. Марченко О. В., Белікова Т. В., Скорняков А. С. Управління валютними операціями банку. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 47(2). С. 97-100.

- 31.Крупка М., Андрушак Є., Пайтра Н. та ін. Банківська система : підручник. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 524 с.
- 32.Кузнєцов А. М., Деркач Ю. Б. Особливості діяльності сучасних банків України на валютному ринку. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 616-623.
- 33.Демчук Н .І., Довгаль О. В., Владика Ю. П. Банківські операції: навч.посіб. Дніпро: Пороги, 2017. 461 с.
- 34.Остапенко Т. Г., Данілова Е. І., Попова Д. В. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції як складова корпоративного бізнесу. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. 2023. № 3. С. 93-102.
- 35.Ачкасова С. А., Єфимова М. С. Теоретичні аспекти обліку та контролю валютних операцій. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"* . 2024. № 3. С. 9-12.
- 36.Коробцова Д. В. Класифікація валютних операцій та методів контролю за валютним ринком в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 5(2). С. 156-160.
- 37.Заячківська О. В., Хібеба Б. М. Валютні операції у контексті зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2020. № 4. С. 56-63.
- 38.Гошовська В. В., Бойко Н. В., Наконечна С. А. Особливості проведення аудиту валютних операцій підприємств, що підлягають фінансовому моніторингу. *Причорноморські економічні студії*. 2020. № 55(2). С. 46-52.
- 39.Деркач Ю. Б. Управління валютною діяльністю банків в умовах невизначеності. *Приазовський економічний вісник*. 2021. № 5. С. 124-128.
- 40.Щербініна С. А., Шевченко О. М. Оптимізація валютного резерву комерційного банку. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. № 3(2). С. 263-270.
- 41.Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: постанова Правління НБУ від 11.06.2018 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#n1025> (дата звернення 20.03.2025).

42. Кустрич Л. О. Фінансовий ризик-менеджмент у сфері логістики. *Інфраструктура ринку*. 2023. № 71. С. 167-173.
43. Бабайлов В. К., Шершенюк О. М., Пахомова Л. В. Ризик-менеджмент: Конспект лекцій. Харків :ХНАДУ, 2023. 36 с.
44. Дідур С. В., Глухова В. І., Козирева А. В., Кравченко Х. В. Аналіз та оцінка валютних ризиків банку. *Modern Economics*. 2022. № 35(2022). С. 56-64.
45. Панасевич С. В., Румянцев А. П. Ризики міжнародного бізнесу. *B2B Marketing: зб. наук. праць XVII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 14 грудня, 2023*. К: КПП ім. Ігоря Сікорського. С. 190-194.
46. Примостка Л. О., Краснова І. В., Лавренюк В. В. та ін. Управління банківськими ризиками: підручник. Київ : КНЕУ, 2018. 535 с.
47. Петик Л. О., Нурієва В. Р. Управління валютними ризиками банківських установ в сучасних умовах. *Приазовський економічний вісник*. 2023. № 4. С. 86-91.
48. Гарбінська-Руденко А. В. Правові аспекти категорії валютного ризику. *Ірпінський юридичний часопис*. 2021. № 1. С. 69-76.
49. Євдокимов В. В., Гордополов В. Ю., Норд Г. Л. Теоретично-методичне значення аналізу валютних ризиків в системі управління діяльністю підприємства. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2019. № 2. С. 106-120.
50. Тіщенко Є. О. Управління валютними ризиками у проектному фінансуванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 18(3). С. 87-90.
51. Лавренюк В. В., Лук'янчук Д. Ю. Управління валютним ризиком банку в умовах турбулентності на світових фінансових ринках. *Бізнес Інформ*. 2020. № 11. С. 288-295.
52. Показники валютного ринку України. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/non-cash-fx-market-volume-year> (дата звернення 20.03.2025).

- 53.Звітність АТ «Ощадбанк». URL: <https://www.oschadbank.ua/finansova-zvitnist> (дата звернення 20.03.2025).
- 54.Звітність АТ «Креді Агріколь». URL: <https://credit-agricole.ua/o-banke/dokumenti-ta-zviti> (дата звернення 20.03.2025).
- 55.Звітність АТ «Банк Кредит Дніпро». URL: <https://credidnepr.com.ua/pro-bank/rozkryttya-informaciyi/shchorichna-zvitnist> (дата звернення 20.03.2025).
- 56.FX - Trends and Opportunities. URL: <https://www.finextra.com/blogposting/24562/fx-2023> (дата звернення 20.04.2025).
- 57.Peng C., Zhao Z. Exploring new trends in the global foreign exchange derivatives market based on the European and American financial markets. *Financial Technology and Business Analysis*. 2023. URL: <https://www.ewadirect.com/proceedings/aemps/article/view/7204> (дата звернення 20.04.2025).
- 58.Deutsche Bank FX recognised again in 2022 e-FX awards. URL: <https://www.db.com/news/detail/20220629-deutsche-bank-fx-recognised-again-in-2022-e-fx-awards> (дата звернення 20.04.2025).
- 59.MUFG and Morgan Stanley to Enhance Global Strategic Alliance under “Alliance 2.0”. URL: https://www.mufg.jp/dam/pressrelease/2023/pdf/news-20230718-001_en.pdf (дата звернення 20.04.2025).
- 60.Leading forex currencies. URL: <https://www.statista.com/statistics/247362/global-foreign-exchange-market-turnover-by-currency/> (дата звернення 20.04.2025).
- 61.HSBC and Wells Fargo use blockchain to settle forex trades. URL: <https://www.reuters.com/markets/currencies/hsbc-wells-fargo-use-blockchain-settle-forex-trades-2021-12-13/> (дата звернення 20.04.2025).
- 62.BofA Receives Top Rankings in Digital, Corporate Banking and Cash Management from Crisil Coalition Greenwich. URL: <https://newsroom.bankofamerica.com/content/newsroom/press-releases/2025/02/bofa-receives-top-rankings-in-digital--corporate-banking-and-cas.html> (дата звернення 20.04.2025).

- 63.State Street Launches StreetFX^{SM} Solution for T+1 Settlement. URL: <https://investors.statestreet.com/investor-news-events/press-releases/news-details/2023/State-Street-Launches-StreetFX-Solution-for-T1-Settlement/default.aspx> (дата звернення 20.04.2025).
- 64.Forextrading. URL: <https://icbc.com.cn/en/column/1438058782768119943.html> (дата звернення 20.04.2025).
- 65.HSBC pioneers Quantum protection for AI-powered FX trading. URL: <https://www.hsbc.com/news-and-views/news/media-releases/2023/hsbc-pioneers-quantum-protection-for-ai-powered-fx-trading> (дата звернення 20.04.2025).
- 66.JPMorgan Chase’s Kinexys Broadens FX Reach With New GBP Blockchain Rollout. URL: <https://www.pymnts.com/blockchain/2025/jpmorgan-chases-kinexys-broadens-fx-reach-with-new-gbp-blockchain-rollout> (дата звернення 20.04.2025).
- 67.Оскома О., Бондаренко А. Аналіз валютного ринку України в умовах воєнного стану. *Вісник Приазовського Державного Технічного Університету*. 2024. № 1(40). С. 44-54.
- 68.Маначинська Ю. А. Валютні операції у системі банківського менеджменту та вплив цифровізації на їх облік. *Modern Economics*. 2025. № 49. С. 138-147.
- 69.Козій Н. С., Вертій С. С. Депозитна політика банків в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 3. С. 135-141.
- 70.Шапран Н. С. Тенденції розвитку валютного ринку України в період війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3125> (дата звернення 20.04.2025).